Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

विज्ञान-परिभाषा

पदार्थविद्या तथा रसायन

प्रकाशन
गुजरात विद्यापीठ

२७१
५

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

વિજ્ઞાનની પરિભાષા

[પદાર્થવિજ્ઞાન અને રસાયણ]

ચાલુ પ્રમાણીકરણ ૧૯૮૪-૧૯૮૫

૧૭૫/૫

૨૦૬૦
૩.૧૨.૨૦૧૭

નવજીવન કાર્યાલય
અમદાવાદ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાવલિનાં પુસ્તકો

(૧) ચાલણગાડી	૦—૨—૦
(૨) ગુજરાતી પહેલી	૦—૪—૦
(૩) ,, બીજી	૦—૫—૦
(૪) ,, ત્રીજી	૦—૬—૦
(૫) ,, ચોથી	૦—૮—૦
(૬) ,, પાંચમી	૦—૯—૦
(૭) ,, છઠ્ઠી	૦—૧૦—૬
(૮) ,, સાતમી	૦—૧૨—૬
(૯) કાવ્ય પરિચય ભા–૧લો	૦—૧૦—૦
(૧૦) ,, ,, ભા–૨જો	૦—૧૨—૦
(૧૧) કુંવરબાઈનું મામેરું	૦—૧૦—૦
(૧૨) સુદામા ચરિત	૦—૧૦—૦
(૧૩) સુદામાજીના કેદારા	૦—૧—૬
(૧૪) સદ્‌બોધશતકમ્	૦—૧૨—૦
(૧૫) નવલગ્રંથાવલિ	૨—૦—૦
(૧૬) હિન્દુસ્તાની પાઠાવલી નાગરી	૦—૭—૦
(૧૭) ,, ,, ઉર્દૂ	૦—૧૨—૦
(૧૮) બિરસાકોશ	છપાય છે
(૧૯) રાષ્ટ્રભાષાનો ગુજરાતી કોશ	છપાશે
(૨૦) ઉર્દૂ લિપિ શિક્ષિકા	,,
(૨૧) સાર્થ જોડણીકોશ	,,
(૨૨) નામાનાં તત્ત્વો	,,
(૨૩) વર્ધા શિક્ષણ યોજના	,,
(૨૪) વર્ધા કેળવણીનો પ્રયોગ	,,

CHECKED 1973
Initial

નવજીવન કાર્યાલય
અમદાવાદ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

અન્ય ઉપયોગી પુસ્તકો

આત્મકથા	૨—૦—૦
,, (હાથ કાગળમાં)	૩—૦—૦
નીતિનાશને માર્ગે	૦—૮—૦
અનાસક્તિયોગ	૦—૪—૦
હિંદ સ્વરાજ	૦—૪—૦
જીવનનો આનંદ	૩—૦—૦
જીવતા તહેવારો	૧—૦—૦
લોકમાતા	૦—૮—૦
હિમાલયનો પ્રવાસ	૧—૮—૦
ગીતાધર્મ	૧—૦—૦
ગાંધીવિચારદોહન	૦—૧૪—૦
ગીતામંથન	૨—૦—૦
સ્ત્રી-પુરુષ-મર્યાદા	
કન્યાને પત્રો	૦—૮—૦
કૌશિકાખ્યાન	૦—૩—૦
ભારતસેવક ગોખલે	૧—૮—૦
હિંદુસ્તાનની ગરીબાઈ	૦—૧૪—૦
આપણો આર્થિક પ્રશ્ન	૧—૦—૦
ઇન્દુને પત્રો	૧—૪—૦
સ્વદેશી સમાજ	૦—૮—૦
મધપૂડો	૧—૦—૦
બાપુ	૦—૧૨—૦
સીતાહરણ	૦—૧૨—૦
આર્યવિદ્યા વ્યાખ્યાનમાળા	૨—૦—૦
ઐતિહાસિક વાર્તામાળા	૦—૧૨—૦
હિંદી તવારીખ	૦—૧૦—૦
પ્રાકૃતિક ભૂગોળ	૦—૧૨—૦
બુદ્ધલીલા	૦—૧૨—૦
ગાંધીજી	૦—૭—૦
મારી જીવનકથા	૪—૦—૦

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર
અમદાવાદ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાવલી પુ. ૨૭

વિજ્ઞાનની પરિભાષા

[પદાર્થવિજ્ઞાન અને રસાયણ]

નવજીવન કાર્યાલય
અમદાવાદ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

અનુક્રમણિકા

૧	નિવેદન	૩
૨	પ્રાસ્તાવિક	૬
૩	પદાર્થવિજ્ઞાનના શબ્દો	૧
૪	રસાયણના શબ્દો	૧૭

પહેલી આવૃત્તિ, પ્રત ૭૫૦, ૧૯૪૪

પ્રકાશક
જીવણજી ડાહ્યાભાઈ દેસાઈ
નવજીવન કાર્યાલય, કાળુપુર, અમદાવાદ

મુદ્રક
ચતુરભાઈ શનાભાઈ પટેલ
શ્રી મહેન્દ્ર મુદ્રણાલય, મામાની હવેલી, શાકમાર્કેટ, અમદાવાદ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

નિવેદન

વિજ્ઞાનની પરિભાષાની આ નાનકડી ચોપડી પ્રસિદ્ધ કરતાં અનેક રીતે આનંદ થાય છે. એ નાનકડી છતાં, શિક્ષણ અને ભાષા-વિકાસના એક અતિ વ્યાપક અને મહા ક્રાંતિકારી ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરાવે છે. અને માત્ર ૨૮ પાનાંમાં તેનું વસ્તુ આવી જતાં છતાં, તેને તૈયાર કરવામાં અનેક અભ્યાસીઓ અને શિક્ષકો તથા લેખકોની સેંકડો કલાકોની મહેનત, અભ્યાસ અને ચર્ચા સમાયેલાં છે. આ પરિભાષા નક્કી કરવાનું કામ શરૂ કરતાં તેને માટે જે મુખ્ય મુખ્ય બાબતો પ્રથમ વિચારવી જોઈએ અને જેમને ધ્યાનમાં લઈને કામ કરવું ઘટે, તે બધીનો ટૂંકામાં શરૂમાં વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો, ને એક લેખરૂપે તે પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. ૧૯૪૧ના જાનેવારીના 'શિક્ષણ અને સાહિત્ય'ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલો તે લેખ આના પ્રાસ્તાવિક તરીકે ઉતાર્યો છે. એટલે એમાં આવેલી બાબતોને આ નિવેદનમાં ફરી જણાવવાની જરૂર નથી.

એ લેખમાં બતાવેલી પરિભાષા સમિતિ, ૧૯૪૦માં તેની સ્થાપના થઈ ત્યારથી શરૂ કરીને, ૧૯૪૨ના ઉનાળા સુધી, (સત્રાન્ત રજાઓ બાદ કરતાં), લગભગ દર અઠવાડિયે મળી છે, અને તેણે પોતાનું કામ કર્યું છે. આમાં આપેલા શબ્દો તેનું પરિણામ છે. એ કામની ચર્ચાઓ અને તેમાં સૌ સાથીઓએ આપેલા શ્રમનાં મીઠાં સ્મરણો સૌ સભ્યોને રહેશે એમ માનું છું. પર્યાય પસંદ કરવા માટે માત્ર અંગ્રેજી શબ્દ સમજ્યે ન પતે; તે શબ્દને અંગેના બીજા અનેક તેને સંબદ્ધ અને વિરોધી શબ્દો ને ભાવો જોઈ લેવા જોઈએ. પછી જ સરળ, સ્પષ્ટ અને સૌને સમજાય એવો ભાવવાહી શબ્દ ખોળવો જોઈએ. તે પર્યાયની વિકાસક્ષમતા જોવી જોઈએ, જેથી સાધિત રૂપો બની શકે. તેના સંબદ્ધ તથા વિરોધી શબ્દોનો વિચાર પણ તેની જ સાથે ને તેની ભૂમિકામાં થવો જોઈએ. અને આવી આવી નાની મોટી અનેક રસિકતાઓ આ કામમાં અમે સૌએ અનુભવી છે. આ શબ્દોની રચના સાથે એ મીઠાં સંભારણાં હમેશ જડાયેલાં રહેશે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

આ જાતની ચર્ચા સફળ થઈ શકવા માટે જરૂરી પૂર્વસામગ્રી તૈયાર ન હોત તો આ કામ વધારે વખત લેત. ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ૧૯૨૬–૭ માં શરૂ થયું ત્યારથી ત્યાં વિજ્ઞાન સ્વભાષામાં શીખવાતું. એ સારુ જે અનુભવ અને સામગ્રી એકઠાં થયાં હતાં (અને તેમાં ગુજરાતીમાં મળતું વિજ્ઞાનસાહિત્ય તથા હિંદી મરાઠીમાં થયેલું પરિભાષા કામ વગેરે વપરાયાં છે.), તે બધું આ સમિતિ આગળ તૈયાર રાખવામાં આવ્યું હતું. અને ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદની વિજ્ઞાન-પરિભાષા સમિતિનો શબ્દકોષ તો હતો જ. તથા તેના મંત્રી શ્રી. પટવાએ, પોતે ત્યાર બાદ નોંધેલો ઉમેરાની તેની નકલ પણ અમને કૃપા કરીને આપી હતી, જેને સારુ અહીં આભાર માનું છું.

આમ આ પરિભાષા અનેક વરસોની અનેકવિધ મહેનતના પાયા ઉપર હોઈ, તે સૌ પ્રયત્નોનું જ ફળ છે એમ ગણાય, જેની અહીં સાભાર નોંધ લેવી ઘટે.

અને આથી આ પરિભાષાની એક ખાસિયત પણ નીપજે છે. પરિભાષાનું કામ દેશની અનેક ભાષાઓમાં ચાલે છે. આપણે ત્યાં પણ એ સારી પેઠે જૂનું છે. અનેક વસ્તુઓની જેમ આમાં પણ સ્વ૦ શ્રી. સયાજીરાવ ગાયકવાડ પહેલ કરનારા હતા. એ અંગે સ્વ. પ્રો. ગજ્જરનું કામ જાણીતું છે. અને ગાયકવાડ સરકારનું એક ખાતું વિજ્ઞાન અને વ્યવહારનાં ક્ષેત્રોના પારિભાષિક શબ્દો તૈયાર કરી દળદાર સંગ્રહ બહાર પાડે છે. ત્યારે આ જાતનાં બધાં કામો શિક્ષણ અને વ્યવહારની એવી દશા અને કક્ષાએ હતાં કે, પ્રત્યક્ષ ઉપયોગની અપેક્ષિતતા અત્યાર જેવી વ્યાપક અને સ્પષ્ટ નહોતી. તે એક રીતે કાંઈક નિરપેક્ષ રહીને ચાલી શકતાં હતાં. તેથી એ કામોમાં કાંઈક તરજુમિયાપણું અને અવહેવારુતા પણ હશે. પરંતુ ત્યારે તે દોષ એવો ભારે પણ નહોતો, કેમ કે ત્યારની પ્રચારદશામાં એ બધાં કામોએ દેશમાં એક સિદ્ધાંતરૂપે એ ભાવ સ્થિર કરવા પ્રયત્ન કર્યો કે, વિજ્ઞાન પણ સ્વભાષામાં જ ઊતરવું ને શીખવાવું જોઈએ. આ જ વસ્તુને ત્યાર બાદ બીજાં અનેક બળોએ પુષ્ટિ આપી તે સિદ્ધાંતને એક અમલી તત્ત્વ તરીકે આપણી પુનર્ઘટનામાં નિર્વિવાદ સ્થાન અપાવ્યું છે;

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

એટલે હવે જે સમય આવે છે તે તેના પાલનના પ્રારંભનો શરૂ થાય છે. એની ચોક્કસ નિશાની એ છે કે, સરકાર પણ છેવટે એ મત પર પહોંચી છે, અને મૅટ્રિક સુધી સ્વભાષાનું માધ્યમ મરજિયાત કરવા જેટલે યુનિવર્સિટી સુધ્ધાં એંચાઈ આવી છે. સુધારકોએ આ કક્ષા-એથી પોતાનું કામ આગળ લેવાનું છે. આ પરિભાષા તે કક્ષાએ અને તેને મદદ કરવાને ઇરાદે છે.

હાઇસ્કૂલોમાં સ્વભાષા મરજિયાત માધ્યમ થવાને લીધે તથા વિદ્યાર્થીઓ પરભાષામાં વિજ્ઞાન કે કશુંય ઓછું જ સમજે એ ઉઘાડી વસ્તુ કબૂલ થવા લાગતાં, ગુજરાતીમાં વિજ્ઞાન શીખવવાનું વધતું જાય છે; તેને માટે વિજ્ઞાનનાં પાઠ્યપુસ્તકો સ્વભાષામાં થવા લાગ્યાં છે. આ બધું શુદ્ધ ભાવે ને સારી દિશામાં છે. પણ એમાં પરિભાષાનું એકધારાપણું નથી, અને એમાં એ પ્રયત્નોને દોષ ન દેવાય. કેમ કે એ બધા પ્રયત્નોને એકમેળ કરી એકધારાપણું સાધવાનો સંગઠિત પ્રયત્ન થયો નહોતો. પરિભાષા-પ્રયત્નની હવેની નવી દશાનું મુખ્ય કામ હોય તો આ છે. હજી યુનિવર્સિટી એમાં સક્રિય પડી નથી, પણ સરકારે* કાંઈક વિચાર કર્યો છે ખરો, જેને પરિણામે કેટલીક સર્વસામાન્ય મુખ્ય બાબતો રજૂ કરવામાં આવી છે. આ બાબતો ભિન્ન ભિન્ન પ્રયત્નોને એકમેળ કરી એકસમાન પરિભાષા નિપજાવવા અંગે છે. પણ તેથી આગળ તે પ્રયત્નો વધતા નથી. એ કામ પ્રજા જ કરી શકે.

ઉપર શરૂમાં કહી ગયો એમ, ગૂર્જરાત વિદ્યાપીઠ માટે આ કામ તેની પ્રત્યક્ષ જવાબદારીનું હતું. તેનું એક ધ્યેય તો છે જ કે બધું શિક્ષણ સ્વભાષા મારફત અપાવું જોઈએ. તેની ઇચ્છે ગૂર્જરાત વિદ્યા મંદિર પોતાનું કામ કરતું હતું. તે એ કામ કરે તો તે વાટે આખા ગુજરાતને માટે પ્રયોગરૂપે જ કરે ને તે તેને શોભે. આ વિચારમાંથી, અને ગુ૦ સાહિત્ય પરિષદની પરિભાષા સમિતિના એક આગેવાન વિદ્વાન સભ્યની સૂચનાથી, વિદ્યાપીઠની પરિભાષા સમિતિની ઉત્પત્તિ

* ૧૯૪૦ માં મધ્યસ્થ કેળવણી મંડળે હેઠરી સમિતિ નીમી હતી તે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

થઈ, અને તે સારુ એક ખાસ સેવકને રોકીને એ કામ ઉપાડવામાં આવ્યું, જેનું પરિણામ – મેં શરૂમાં કહ્યું તેમ – આ ચોપડી છે.

એ પણ અહીં કહેવું જોઈએ કે, આ સમિતિના ઘણા સભ્યો લેખકો શિક્ષકો હોઈ તેમણે કુદરતી રીતે જણાવ્યું છે કે, જેમાં પોતાનાં સેવા ને સહકાર છે એવી આ સમિતિ જે શબ્દો ઠરાવે તેને અમે અનુસરીશું. અને એમ જ જો બીજા શિક્ષકો તથા લેખકો પણ આ શબ્દોને અનુસરે તો આ કામ આગળ ધપી શકે. ગુજરાતના વિજ્ઞાન–શિક્ષકો તથા લેખકોને મારી વિનંતી છે કે, તેઓ આ શબ્દોનો પ્રયોગ કરી, તે અંગે પોતાનો અનુભવ જણાવે, અને સુધારાવધારા ને જે ટીકા–સૂચનાઓ કરવા ઇચ્છે તે લખે.

ઉપર કહ્યું એમ, પરિભાષાનું કામ હવે અમલમાં મૂકવાની કક્ષાએ પહોંચ્યું છે, અને એ વખતે કાંઈક મદદ કરવાનો દાવો આ ચોપડી કરી શકે છે. તેથી જ તેમાં અનેકને જોઈ વિચારી તેમાંથી એક પર્યાય વીણીને આપ્યો છે. આ કામ કરવામાં જે મુખ્ય નિયમો ને મર્યાદાઓ ધ્યાનમાં રાખી છે, તે પ્રાસ્તાવિક લેખમાં જણાવી છે. એ કામ કેવું છે તે તો હવે શિક્ષણ ને સાહિત્ય જગતે જોવાનું છે. ૧૯૪૨–૪૪ની જેલમાં ત્યાં નવા થયેલા એક મિત્ર જોડે આ પરિભાષા વિષે થયેલી વાત અમારી સમિતિને થયેલો સંતોષ વ્યક્ત કરવા બહુ સમર્થક લાગે છે, તેથી તે અહીં ટૂંકમાં કહેવી દરગુજર થશે એવી આશા છે.

તે નવા મિત્ર M. Sc. છે. તેમણે કહ્યું કે, હું ગુજરાતીમાં વિજ્ઞાન ભણવા – ભણાવવાનું અશક્યવત્ જ માનું છું. અહીં એ જણાવવું જોઈએ કે, તે રાષ્ટ્રપ્રેમી ને સ્વભાષાભિમાની હોઈ, માધ્યમ સ્વભાષા હોવી ઘટે એમ માનનારા છે. પણ વિજ્ઞાનમાં તે બની શકશે કે કેમ એ વિષે તે, લગભગ મેં ઉપર કહ્યો તેવા ઠરાવ પર પહોંચ્યા હતા. તેથી વિદ્યાપીઠના પરિભાષાકામ અંગે તેમને જોવા જેટલી જિજ્ઞાસા થઈ અને મારી પાસે તે હોય તો માગ્યું. M. Sc. થયેલા એક ભાઈ એ જુએ તો મનેય કાંઈક સૂચનાઓ પણ મળે એ લોભે, અને ઉપરની માન્યતાવાળા તો તેને માટે વળી વિશેષ યોગ્ય, એમ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

માની, મેં એમને પરિભાષાના આ શબ્દોનું છપાયેલું સાહિત્ય મંગાવી આપ્યું. તે તેમણે જોયું અને મને કહ્યું કે, માધ્યમ વિષેની અશક્યતાની મારી માન્યતા આ શબ્દો જોઈને ટળી છે, અને હવે હું માનું છું કે, ગુજરાતી દ્વારા સહેજે આપણે વિજ્ઞાન પણ શીખવી શકીશું. આ એમનો અભિપ્રાય જાણી હું રાજી થયો અને એમાં મને આ કાર્યને માટે અમુક હદની કૃતાર્થતા લાગી એ કહેવાની જરૂર નથી. આ પરિભાષા પાછળ કશો સંકલ્પ જો હોય તો એ જ છે કે, તે ગુજરાતી ભાષાને સહેજે ફાવશે ને એકધારી પરિભાષા વાપરવાના સૌના પ્રયત્નમાં પોતાનો ફાળો ઠીક રીતે આપશે.

આ ચોપડીના પ્રચારમાં મદદ માટે, જામનગરના સદ્‌ગત શ્રી. કાલીદાસ વીરજી દોશીના સ્મરણાર્થે તેમના પુત્ર શ્રી. ત્રિભુવનદાસે રૂા. ૨૫૦) આપ્યા છે, તે બદલ આભાર માનું છું. આથી હાઈસ્કૂલ વગેરેના શિક્ષકો માટે ભેટ તરીકે નકલ મોકલી શકાઈ છે. શિક્ષકોને મારી એટલી જ વિનંતી છે કે, તેઓ આ પરિભાષાને પોતાના શિક્ષણકામની કસોટીએ ચડાવી તેમાં પોતાનો જીવંત સહકાર આપી તે કામને આગળ વધારવામાં મદદ કરે.

અને જે અનેક મિત્રોએ તથા સમિતિના સભ્યોએ આ કામને મદદ કરી છે તેમનો આભાર માનું તે જરા ઔપચારિક લાગે એવા નિકટ બની અમે સાથે કામ કર્યું છે. આ કામને એમણે પોતાનું ગણ્યું છે અને તે ખાતે જોઈએ એટલો વખત આપવામાં એમણે હંમેશ તત્પરતા બતાવી છે. ગુજરાતીમાં પરિભાષાનું કામ તો અપાર દરિયો છે; તેમાં અનેક વિદ્યાઓના જાણકારોની કેટકેટલી સમિતિઓ બેસે તોય, તે કામ હજી કેટલોક સમય તો આપણી આગળ ખૂટે એમ જ લાગતું નથી. આ ભાઈઓનો આભાર માનવાની સાથે, એમને ને એ દ્વારા ગુજરાતના સૌ વિદ્વાનોને મારે વિનંતી કરવાની છે કે, આ કામને માટે તેઓ ભવિષ્યમાં મદદ આપવા તત્પર રહે.

આ પરિભાષાની ચોપડી જૂનમાં શાળાનું સત્ર ઊઘડે તે અગાઉ શિક્ષકોના હાથમાં પહોંચાડી દેવા ધાર્યું હતું. પરંતુ તે તો કયાં રહ્યું

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

અને બીજું ક્ષેત્ર અર્ધું થયું છે, ત્યારે તૈયાર થાય છે! પુસ્તિકા મેટ્રિક સુધીની જરૂર માટે વિચારેલા શબ્દોની છે, એ 'પ્રારંભિક' માં જણાવ્યું છે. (તેમાં ૧૦૨૪ પદાર્થવિજ્ઞાનના અને ૬૧૫ રસાયણ-વિદ્યાના મળી કુલ ૧૬૩૯ શબ્દો થાય છે.) પણ તેથી કરીને તેમાં એ જરૂરના બધા જ શબ્દો આપી દીધાનો દાવો નથી. મોટે ભાગે તે આવી જશે એમ માન્યું છે. પણ ખાસ તો એ કે, આપેલા શબ્દો પરથી નવા યોજવાને માટે અમુક ધોરણ જરૂર સૂચવાય છે; અને વાપરમાં ખૂટતા શબ્દો શિક્ષકો લખી મોકલશે તો આભાર થશે.

આ પુસ્તિકા તત્કાળ શિક્ષકોને હાથમાં પહોંચાડવાને ઇરાદે છે. તેથી, શબ્દોના અર્થ પણ આપીને કોશ આપવો સારો, એ પણ થઈ શકયું નથી. એટલે એની નકલો પણ તે જરૂર પૂરતી થોડી જ કાઢી છે. આ કોશ, તેથી, ખરું જોતાં કોશ નહિ, પણ પર્યાયોની યાદીરૂપ છે, જેથી શિક્ષક-લેખક-વિદ્યાર્થી-વર્ગને ઝટ જોવાને કામ દઈ શકે.

આથી જ ગુજરાતી પર્યાયોનો કક્કાવાર ક્રમ લઈ તેમના અંગ્રેજી શબ્દો આપવાનું અત્યારની કક્ષાએ છોડી દઈ, એટલો કાગળ અને મહેનત તથા ખર્ચ બચાવ્યાં છે.

હાઈસ્કૂલ સુધીમાં શીખવાતી બીજી વિજ્ઞાનશાખાઓના શબ્દોનું કામેય હજી ઊભું જ છે. તે પણ કરવું તો જોઈએ જ. શિક્ષકો તેમાં મદદ કરી શકે. આ કામ ગુજરાતને કેવું ફાવે છે, એ પરથી તેમાં વધુ માર્ગદર્શન પણ થશે માનું છું. અંતે આ કામમાં મદદ કરનાર સૌનો ફરીથી આભાર માનું છું.

મગનભાઈ દેસાઈ
મહામાત્ર, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રાસ્તાવિક

['વિજ્ઞાનની ગુજરાતી પરિભાષા' એ લેખ]

માતૃભાષા દ્વારા શિક્ષણ આપવાનું વધવા લાગ્યું તેની સાથે સ્વભાષાની સ્થિર અને સર્વસંમત વૈજ્ઞાનિક પરિભાષાની જરૂર બધી બાજૂથી જણાવા લાગી છે. આજ કોઈ સ્થિર પરિભાષા ન હોવાથી અંગ્રેજી શબ્દ સાથે જ ગુજરાતી શબ્દ વાપરવો પડે છે. આ લાચારીમાંથી ઊગરવું હોય અને ભાષાનો વૈજ્ઞાનિક કોશ પણ સ્થિર કરવો હોય, તો આ કામમાં રસ લેતા શિક્ષકોએ તથા લેખકોએ સાથે મળીને કોઈકે સર્વસંમત પરિભાષા ઘડવી જોઈએ, અને પછી તેને શિક્ષણમાં તથા પુસ્તક-લેખન વગેરેમાં એકધારી વાપરતા થવું જોઈએ.

આ ઇરાદાથી, વિદ્યાપીઠે હાઇસ્કૂલ કક્ષા સુધીનાં રસાયન તથા પદાર્થવિજ્ઞાન માટેની પરિભાષાથી શરૂઆત કરી છે. તેને અંગે લખાયેલાં પુસ્તકો તથા સાહિત્યસભાઓએ ભિન્ન ભિન્ન ભાષામાં કરેલાં સૂચનો જોઈને, તેમાં આવતા પારિભાષિક શબ્દોનું તારણ કર્યું છે. અને તે પરથી, મેટ્રિક સુધીની જરૂર જેટલા શબ્દોનો ખરડો એ. બી. સી. ક્રમથી તૈયાર કર્યો છે. એ ખરડા વિષે તથા ઉપરના ઇરાદાને બીજી શી રીતે આગળ ધપાવી શકાય તેનો વિચાર કરવા, આ કામમાં રસ લેતા, અમદાવાદની હાઇસ્કૂલના શિક્ષક ભાઈઓની તથા વિજ્ઞાનના કેટલાક લેખકોની એક સભા રવિવારે તા. ૮-૧૨-'૪૦ને રોજ વિદ્યાપીઠમાં મળી હતી. શ્રી. કિશોરલાલ ઘ. મશરૂવાળા ત્યારે અમદાવાદમાં હોવાથી તેમનો લાભ પણ આ સભાને મળી શક્યો હતો.

તે કામ શરૂઆતમાં નીચે મુજબની મર્યાદા રાખી, ચાલુ કરવાનો વિચાર નક્કી કરવામાં આવ્યો : (૧) મેટ્રિક કક્ષા સુધીની વિજ્ઞાનશાખાઓ માટે પ્રથમ વિચાર કરવો. (૨) શરૂમાં પદાર્થવિજ્ઞાન અને રસાયણ લેવાં. ત્યાર બાદ ક્રમે ક્રમે આરોગ્ય, શરીરવિદ્યા, વનસ્પતિશાસ્ત્ર, પ્રાણીશાસ્ત્ર વગેરે લેવાં.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

આ પરિભાષા યોજવાની પાછળ મુખ્ય હેતુ એ છે કે, તેનો વ્યાપક ઉપયોગ શિક્ષણમાં થવા લાગે. આથી કરીને આ કામમાં વિજ્ઞાન-શિક્ષકોની પણ સહાય કીમતી થશે.

ઉપરાંત પુસ્તકના લેખકોનો પણ સહકાર જોઈએ. તેઓ જો એક નિશ્ચિત થયેલી પરિભાષા એકસમાન રીતે વાપરે, તો જ શિક્ષકોને પણ ફાવે અને વિદ્યાર્થીઓને પણ સરળતા પડે.

ઉપરની સભામાં આ બેઉ વર્ગના ભાઈઓ હાજર હતા એ સારી વાત ગણાય.

ત્યાર બાદ પરિભાષા યોજવાના સામાન્ય સિદ્ધાંતો બાબત ચર્ચા થઈ હતી. અને એક નાની સમિતિ× નીમી તેને સોંપવામાં આવ્યું હતું કે, તે સિદ્ધાંતો વિષે વધુ વિચાર કરીને, તેના કેટલાક સૂચક નિયમો ઘડી કાઢે, અને પછી તે પ્રમાણે, ઉપર કહેવામાં આવી તે યાદીઓ તપાસી, યોગ્ય પર્યાયો તૈયાર કરે.

આ કામ આખા ગુજરાતને માટે થાય છે. એટલે ગુજરાતની શાળાઓના વિજ્ઞાન-શિક્ષકોની જાણ સારુ, તથા તેઓ તેમાં પોતાની મદદ અને સહાનુભૂતિ આપે તે ઇરાદે,* ઉપલી સમિતિએ

× **પરિભાષા સમિતિ**

૧	શ્રી યશવંતરાય ગુ. નાયક	ગુજરાત કૉલેજ
૨	,, ધનજીભાઈ ફકીરભાઈ	,, ,,
૩	,, ઠાકોરભાઈ શ્રીપતરાય ઠાકોર	પ્રેપ્રાયટરી હાઈસ્કૂલ
૪	,, બબાભાઈ રામદાસ પટેલ	ફેલોશીપ હાઈસ્કૂલ
૫	,, નાથાલાલ નારણદાસ દેસાઈ	ટ્યુટોરિયલ હાઈસ્કૂલ
૬	,, નરસિંહભાઈ મૂ. શાહ	ગુજરાત કૉલેજ
૭	,, મગનભાઈ પ્ર. દેસાઈ	ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
૮	,, નારાયણ સલારિયા	,, ,,
૯	,, બંસીધર ગાંધી (મંત્રી)	,, ,,

* અને એજ ઇરાદો આગળને માટે ધ્યાનમાં લઈને, જેમ જેમ શબ્દો નક્કી થતા ગયા, તેમ તેમ તેમને 'શિક્ષણ અને સાહિત્ય' માસિકમાં આપવામાં આવ્યા હતા, જેથી સમિતિના ચાલુ કામમાંય બહારગામના શિક્ષકો ભાગ લઈ શકે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

તા. ૧૫–૧૨–'૪૦ ના રોજ મળી, જે કેટલાક નિયમો વિચાર્યા છે, તેનો સાર નીચે આપ્યો છે. એ નિયમો સામાન્ય ઢબે જ ઘડાયા છે, કેમ કે ખરું કામ તો તેમને લાગુ કરીને યોગ્ય પરિભાષા ઉપજાવવાનું છે. આ નિયમો તે કામના કેટલાક મુદ્દા જ બતાવે છે.

૧. યોજવામાં આવે તે પરિભાષા શિક્ષણમાં વ્યાપક બને એ હેતુ સારામાં સારી રીતે સાધવો હોય તો, જે પરિભાષા ઘડવામાં આવે તે જેમ બને તેમ સરળ અને સહજ હોવી જોઈએ. જો તેમાં ક્લિષ્ટતા કે અટપટું લંબાણ કે ઉચ્ચારણ હશે તો તે હેતુ નહિ સાધી શકાય.

૨. આ સાધવાને માટે એક તો એ વસ્તુ યાદ રાખવી જોઈએ કે, આપણી ભાષાની તળપદી શક્તિનો ઉપયોગ કરવાનું ચૂકવું ન જોઈએ. એટલે કે, કેટલીક વાર જોવામાં આવતી, સંસ્કૃત કે અરબી મૂળ પર દોડી જવાની વૃત્તિ બહુ ઉત્તેજવા જેવી ન ગણાય. અહીં આગળ એ પણ યાદ રાખવું ઘટે કે, મરાઠી હિંદી જેવી ગુજરાતીની બહેનપણીઓ સાથે વધારે સામ્ય તદ્ભવ પર પહોંચ્યે મળશે.

૩. તળપદી શક્તિ દાખવીને કેટલાય પારિભાષિક શબ્દોને આજ સુધીમાં આપણે અપનાવી લીધા છે, — કયાંક તેમને માટે સહેલો પર્યાય યોજીને તો કયાંક તેમનું ઘરગથ્થુ ઉચ્ચારણ ફેરવી લઈને. જેમ કે, આગગાડી, દાક્તર, મોટર, સબ્રેપાટ, ઇંજિન વગેરે.

આવા શબ્દો પરિભાષામાં જેવા તેવા સ્વીકારી લેવા જોઈએ.

૪. કેટલાક શબ્દો મૂળ રૂપે જ આપણી ભાષામાં ચાલતા થયા છે. જેમ કે, ટ્રામ, પંપ, ઑકસીજન, વગેરે. આવા શબ્દો જેમ તે તેમ લઈ લેવા. કેમ કે તેમ કરવાથી ચાલતી — જીવંત પરિભાષા યોજવાનું બની શકે છે.

નોંધ : ઉપર જે ચાલતા થયેલા શબ્દો કહ્યા છે તે લોકની રોજની ભાષામાં ચાલતાને માટે છે.

૫. સામાન્ય રીતે પરભાષામાંથી નામ કે કદાચ વિશેષણ લઈ શકાય છે. ક્રિયાપદ લઈ શકાતું નથી; લેવામાં આવે તોય 'કરવું'

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

કે 'થવું' જોડે તેને નામ રૂપે જ વપરાય છે. જેમ કે 'ઑક્સિડાઇઝ' કરવું કે થવું. એટલે જે શબ્દો લેવા હોય તે નામ કે વિશેષણ લેવા યોગ્ય થશે.

તે ઉપરથી ક્રિયાપદની જરૂર પડે તો નામ–ધાતુ બનાવવાની યુક્તિ બધામાં લઈ શકાય.

(ઉદા૦ ક્લોરીન – ક્લોરવવું, ક્લોરવેલું, ક્લોરવણ, ક્લોરવણી ઇ૦ બની શકે. ઑક્સીજન — ઑક્સવવું કે ઑક્સાવવું, ઑક્સાવેલું, ઑક્સવણી વગેરે.)

૬. કેટલાક પદાર્થો — અને તે રસાયણશાસ્ત્રમાં ઘણા છે — ગુજરાતીમાં જાણીતા જ નથી. જેમ કે, ક્લોરીન, રેડિયમ ઇ૦ તે નામ તરીકે સીધા તે ને તે રૂપે લઈ શકાય.

તેવાં લીધેલાં નામોની જોડણી નિશ્ચિત કરી લેવી જોઈએ.

જોંધ : sulphate, oxide જેવા શબ્દો આ પ્રકારના ગણવા.

૭. કેટલાક પદાર્થો માટે આપણે શબ્દ પણ હશે. જેમ કે, ગંધક — sulphur, લોહ — iron જેવા. તેવે સ્થાને ગુજરાતી શબ્દ રાખવો. અને જો આંતરરાષ્ટ્રીય જરૂરને લઈને તેનો આંતરરાષ્ટ્રીય પર્યાય વિદ્યાર્થીએ જાણવો જરૂરી લેખાય, તો તેને પણ કૌંસમાં મુકાય. ઉપર નિયમ ૬માં લખેલો જોડણીનો નિયમ તેને પણ લાગુ પડે છે.

૮. સાચી આંતરરાષ્ટ્રીય જરૂર નિશ્ચિત સૂત્રભાષા માટે ગણાય. એક રીતે +, –, × ઇ૦ ગણિતની સંજ્ઞા પેઠે એ સૂત્રોને માનીએ, તો તેમને સંજ્ઞા તરીકે એ જ રૂપે લેવામાં આવે. જેમ કે H_2O, H_2SO_4.

આનો અર્થ એ કે, તેનું લખાણ એમ રહે. બોલવા વાંચવાને માટે એ – બી – સીના અક્ષરો બોલાય; બાકી ગુજરાતી બોલાય.

૯. આ સિવાય, વિજ્ઞાનમાં જ્યાં સગવડ કે શ્રી૦, મિ૦, જેવા ટૂંકાણને ખાતર, પહેલો અક્ષર વાપરી સંજ્ઞા યોજી લેવાય છે, તે

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

તે પછી રૂઢ થઈ જાય છે, ત્યાં તેવી રૂઢિને આપણે જેવી ને તેવી સ્વીકારવા જરૂર નથી. જેમ કે, velocity માટે v., time માટે t, ઇ૦. આપણે તેને માટે આપણી જે પરિભાષા અને તેના અક્ષર-માંથી મેળ કરી લેવો જોઈએ. જેમ કે ધારો કે,

Velocity = વેગ — ટૂંકાક્ષર — વે૦
Time = કાળ — ,, — કા૦

આટલું લઈ શકાય. અને આપણે વાપરથી રૂઢ કરીએ તો v., t. પેઠે જ તે કામ દઈ શકે. પરિભાષાના ભાગ તરીકે, આ ટૂંકાણ નક્કી કરાવું જોઈએ.

૧૦. નવા શબ્દો બનાવવાને માટે અમુક દૃષ્ટિ રાખવી એ જ બતાવી શકાય. બાકી છેવટે એ કામ કાંઈક શબ્દરચનાની કળાનું કે તેની હથોટી હોવાનું પણ છે. (જેમ કે, આગગાડી શબ્દ બનાવનારે તે બતાવી છે.) આથી કોઈ ચોકસ નિયમ આપવા એ કદાચ અઘરું પડે. કેટલીક મર્યાદા જ બતાવી શકાય.

(૧) તરજુમિયા થવું ન જોઈએ. જેમ કે Polarization – ધ્રુવીભવન.

(૨) ગુજરાતી ભાષાની શબ્દશક્તિની ને શબ્દરચનાની યુક્તિઓ કામમાં લેવા તત્પર રહેવું જોઈએ.

(૩) જે પરિભાષા વાપરતાં ભાષાના વાક્યનો સામાન્ય પ્રવાહ ન રહે, એ ભાષા બરોબર ન લેખાય, કેમ કે તે જ કારણે તે રૂઢ નહિ થાય. મતલબ કે, પરિભાષા એવી જોઈએ કે જે સામાન્ય ભાષામાં વચ્ચે જડબાતોડ પડેલી ન લાગવી જોઈએ.

(૪) બનાવાતો શબ્દ, અને ત્યાં સુધી, તેના અર્થને સૂચવે એવો હોય. અને તે એવો હોય કે જેથી તેના પરથી સાધિત રૂપો બનાવી લેવાય.

(૫) સાધિત રૂપો બનાવવાને માટે ગુજરાતીમાં પ્રચલિત પૂર્વગ અનુગનો ઉપયોગ કરી શકાય. તેને માટે સંસ્કૃત પર જ જવાની અનિવાર્યતા ન મનાવી જોઈએ.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

(૬) અંગ્રેજી શબ્દ તે તે વિજ્ઞાનશાખામાં જે અર્થમાં હોય તેનો જ મુખ્ય ખ્યાલ રાખીને પર્યાય યોજવો.

એટલે, જેમ અંગ્રેજીમાં એક શબ્દ ભિન્ન શાખાઓમાં ભિન્ન અર્થમાં આવે છે, તેમ ગુજરાતી શબ્દની શક્તિ પણ હોઈ શકે. તેવા અંગ્રેજી શબ્દને માટે, બધા અર્થો ઘટાવતો ગુજરાતી પર્યાય શોધવામાં પડવાની જરૂર નથી. બીજી બાબતો સંભાળવાની સાથે સહેજે એ બનતું હોય તો તે ત્યાજ્ય ન હોય, એ કહેવાની જરૂર નથી.

(૭) શબ્દ બનાવવાને માટે તેની વ્યંજના ઉપર દૃષ્ટિ રાખવી; અંગ્રેજીમાં આવતા રૂપ પર નહિ. જેમ કે anti-clockwise નો શબ્દ બોળવા સારુ anti, clock, wise ત્રણનો ભાવ આણીને એક શબ્દ યોજવા જવું એ વ્યર્થ છે. 'ડાબેરી', 'ઘંટી-ફેરે,' 'અવળું,' જેવો પ્રયોગ કરી શકાય.

('શિક્ષણ અને સાહિત્ય'ના જાનેવારી, ૧૯૪૧, ના અંકમાંથી)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

PHYSICS — પદાર્થવિજ્ઞાન

A

Aberration દિશાંતર
,, (spherical) ગોલીય દિશાંતર
,, (chromatic) રંગ-દિશાંતર
Abscissa કોટિ
Absolute (temperature etc.) નિરપેક્ષ
Absolute zero ઉષ્માર'ભ
Absorb શોષવું
Absorbant શોષક
Absorption શોષણ
Co-efficient of શોષણાંક
—lines શોષણ-રેખા
—spectrum-નો વર્ણપટ
Acceleration પ્રવેગ
Accelerator પ્રવેગક
Accelerated પ્રવેગિત
(To) Accelerate પ્રવેગવું
Accelerated motion પ્રવેગ-ગતિ
Accommodation (of the eye) મેળવ-શક્તિ
Accoustics ધ્વનિશાસ્ત્ર
Accumulator સંચય-બૅટરી
Achromatic ભૂળરંગી
Action ક્રિયા, આઘાત
Active સક્રિય
Active (optically, radio, chemically) સતેજ
Adhesion સંસર્ગ-બળ
Adsorption શોષણ
Aerated વાયુમિશ્ર
(To) Aerate વાયુમિશ્ર કરવું
Aerated waters સોડા-લેમન
Aeroplane એરોપ્લેન
Aerial એરિયલ
Agate અકીક
Agonic lines ધ્રુવરેખા
Air-Bath જુઓ Bathમાં
Air-boat હવાબોટ
Air-chamber હવાપેટી
Air-ship હવાઈ જહાજ
Air-conditioned વાતાનુકૂલ
Air-conditioning વાતાનુકૂલતા
Air-tight એરટાઈટ
Alpha rays આલ્ફા-કિરણો
Alternate એ.સી.
Alternating current એ.સી. પ્રવાહ
Alternator એ.સી. ડાઈનેમો
Altimeter ઉંચાણ-માપક
Altitude વેધ, ઊંચાઈ
(To) amalgamate પારવવું
Amalgamation પારવણી
Amber કેરબો, એમ્બર
Ammeter આંમીટર (પું૦)
Ampere આંપેર (પું૦)
Amperage આંપરેજ
Amplify વધારવું (magnify મોટવવું, મોટવણી; diminish નાનવવું, નાનવણી)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Amplification વધારો
Amplifier વધારણું
Amplitude કંપમાત્રા
Analysis પૃથક્કરણ
Angle acute લઘુકોણ
—Adjacent ઉપકોણ
—Alternate યુગ્મકોણ
—Complimentary કોટિકોણ
—Corresponding અનુકોણ
—Critical ક્રાન્તિકોણ
—Dip નમનકોણ
—Deflection વંકણ-કોણ
—Deviation ચલકોણ
—Declination ધ્રુવકોણ
—Emmergence નિર્ગમકોણ
—Incidence આપાતકોણ
—Reflection પરાવર્તનકોણ
—Refraction વલનકોણ
—Friction ઘર્ષણ-કોણ
—Dihedral દ્વિતલકોણ
—Eccentric ઉત્કેન્દ્રકોણ
—Exterior, external બહિષ્કોણ
—Included અંતર્ગત
—Interior, internal અંતઃકોણ
—Intrinsic સ્પર્શકોણ
—Obtuse ગુરુકોણ
—Plane ક્ષેત્રકોણ
—Reflex વિપરીત કોણ
—Right કાટખૂણો
—Solid ઘનકોણ
—Supplimentary પૂરક કોણ
—Vertically opposite અભિકોણ
Angular motion કોણ-ગતિ
Anion સ્ત્રી-આયન, ઋણ આયન
Anode પું-ધ્રુવ; ધન ધ્રુવ
Anode rays પું-કિરણો, ધનકિરણો
Anomalous અનિયમિત
Anti-clockwise અવળું
Anti-node પ્રતિસંપાત
Aperture છિદ્ર
Apparatus સાધન
Apparent દેખીતું
Appex શિરોબિંદુ
Applanatic સમતલ
Aqueous humour નેત્રજલ
Arc-lamp, Arc-light ચાપદીવો
Area ક્ષેત્રફળ
Armature આર્મેચર
Arms ભુજ
Arm (power) કર્તાભુજ
,, (load) ક્રિયાભુજ
Artesian well પાતાળ-બોરિંગ
Ascent ચઢાવ
Astronomical telescope અગોળ-દૂરબીન (Terrestrial telescope ભૂગોળ-દૂરબીન)
Atmosphere વાતાવરણ [દબાણ
Atmospheric pressure હવાનું
Atom પરમાણુ (Molecule અણુ, Particle, corpuscle કણ)
Atomiser કણદાની
Attraction આકર્ષણ (Repulsion પ્રત્યાકર્ષણ)
Audition શ્રવણ
Auditory nerves શ્રવણ-તંતુ
Audible શ્રાવ્ય, Inaudible અશ્રાવ્ય
Average સરેરાશ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Aviation વિમાનવિદ્યા
Aviator વિમાની
Axis ધરી (Axle ધરી)
Axis (આલેખમાં) અક્ષ
– of x કોટ્યક્ષ; –of y ભૂજાક્ષ;
– of z વેધાક્ષ
Axiom મંત્ર

B

Balance કાંટો
—spring કમાન–કાંટો
—Hydrostatic જળકાંટો
Balance-wheel બાલચક્કર
Balancing સમતોલ
Ball-bearing બૉલ–બેરિંગ
Ball & ring ગોળાકડી
Baloon બલૂન
Barometer બેરોમિટર
—siphon સાઇફન–બેરોમિટર
—aneroid ખિસ્સા–બેરોમિટર
Barograph બેરોગ્રાફ
Baroscope બેરોસ્કોપ
Barrel ભૂંગળી
Bar–magnet ચુંબકપટ્ટી (ચપટી);
ચુંબક–સળી (ગોળ)
Bath તપામણું
Sand– રેતીનું તપામણું
Water– પાણીનું તપામણું
Air– હવાનું ,,
Battery બૅટરી
—primary મૂળ બૅટરી (?)
—secondary ગૌણ બૅટરી (?)
Battery high tension તેજ (?)
low tension મંદ (?)
Beaker બીકર (ન.)
Beam કિરણ; દાંડી; પાટડો
Beat થડકો; phenomena of
beats થડકાટ
Bell-jar ઘંટી
Belt પટો
Bend ઝૂકવું
Bending of a beam ઝુકાવ
Binocular બેનાળી દૂરબીન
Blind spot અંધભાગ
(To) boil ઊકળવું (અ. ક્રિ.)
ઉકાળવું (સ. ક્રિ.)
Boiler બૉઇલર
Boiling point ઊકળબિંદુ
Bore વીંધ, વેધ [કાટલાં
Box (weight) વજનપેટી; weights
Brake બ્રેક
,, automatic સ્વયંબ્રેક
Bramah's press બ્રામાપ્રેસ
Breaking point તાણ–મર્યાદા
Bridge (meter) મિટર બ્રિજ
,, suspension ઝૂલતો પુલ
Brittle બટકણું, બરડ
Brittleness બરડપણું
Brush બ્રશ, કૂચડો
Bucket & cylinder નળાકોલ
Bulb ગોળો
Bubble પરપોટા
Buffer બફર
Burette બ્યુરેટ
Buoy બોયું
Buoyancy તારણશક્તિ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Buoyant (adj.) તારક
Burner દીવો, મોઢિયું

C

Callipers કૅલીપર (પું.)
—inside અંદરનો
—outside બહારનો
—vernier વર્નિયર
—sliding સરકતો
Calorie કૅલરી
,, British બ્રિટિશ કૅલરી
Calorimeter કૅલરીમિટર
Camera કૅમેરા
,, pinhole છિદ્રવાળો કૅમેરા
Candle મીણબત્તી
Candle power બત્તી-શક્તિ
Capacity (contents) સમાવ
Capacity (electricity) સમાવ
Capacity (ability) ગુંજાશ
Capillarity કેશાકર્ષણ
Capillary tubes કેશનળી
Cartesian Diver (રમકડું) મરજીવું
,, (માણસ) મરજીવો
Cation પુમાયન, ધનઆયન
Cathode સ્ત્રી-ધ્રુવ, ઋણ-ધ્રુવ
Cathod-rays ઋણ કિરણો, સ્ત્રી-કિરણો
Cell કોષ
Centre of Curvature ગોળાઈનું કેન્દ્ર
—Inertia જડતાનું કેંદ્ર
—Gravity, mass, attraction તોલબિંદુ, ગુરુત્વકેંદ્ર
—Pressure દાબકેંદ્ર
—Buoyancy તારણનું કેંદ્ર
Centrifugal કેંદ્રત્યાગી
Centripetal કેંદ્રગામી
Charge વિજભારો
—positive પું-વિજભારો (?)
—negative સ્ત્રી-વિજભારો (?)
(To) charge વિજભારવું
Circuit સર્કીટ
Circular વર્તુલ (વિ.)
Circular motion વર્તુલ ગતિ
Clockwise સવળું
(To) Coat મઢવું
Coating (external) ઉપરણ
,, (internal) અસ્તર
Co-efficient અંક
Coil ગૂંચળું
Cohesion સંઘાત
Cohesive force સંઘાત-બળ
Communicating vessel રમણપાત્ર
Combination of pulleys ગરેડીની કપ્પી
Combination of cells in parallel કોષનું સમગઠન
—in series કોષનું ક્રમગઠન
Commutator ડી.સી.કર.
—(switch) બેવડી ચાંપ
Compass હોકાયંત્ર
Compass needle હોકાયંત્રનો કાંટો
Complimentary colours પૂરક રંગ
Component ઘટક
Composition (forces) સંગઠન
(To) compound (forces) સંગઠવું
Compound colours મિશ્રરંગ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Compressible દબનીય
Compressibility દબનીયતા
Compression દબાઈ
Compression pump દાબ-પંપ
Concave અંતર્ગોળ
(To) condense (Heat) ઠારવું; ઠારવું (elec. light etc.) જમવું, જમાવવું
Condensor (elec., light etc.) જમાવણું
Condensation ઠારણ. (sound etc.) જમાવટ
(To) conduct વહવું
Conduction વહન
Conductor વાહક
—(good) સુવાહક
—(bad) કુવાહક
—(non) અવાહક
Conjugate સહ (સમાસમાં)
Conservation (energy, mass) અખંડતા
Constant દઢાંક
—(universal) નિત્યાંક
Contract સંકોચાવું, સંકોચવું
Contractible સંકોચનીય
Contractibility સંકોચનીયતા
Contraction સંકોચન
Convection નયન
Converge એકઠાવું
Convergence એકઠાણ
Converging એકઠાતું, એકઠાવતું
Convex બહિર્ગોળ
Corpuscle કણ
Couple બળજોડ
Crane ઊંટડો
Crank ક્રેન્ક (સ્ત્રી૦)
Crank shaft ક્રેન્કની લાટ
Crest (of a wave) કૂમકી
Critical point ક્રાંતિ-બિંદુ
Cross-section વાટ, આડો વાટ
Curvature ગોળાઈ
Curve આલેખ

D

Declination ધ્રુવપાત
,, circle ધ્રુવપાત-માપક
(To) deflect વંકાવું
Deflection વંકાણ
Degree અંશ
(To) demagnetise વિચુમકાવવું
Demagnetisation વિચુમકાવણી
Density ઘટત્વ
Depolarizer વિધ્રુવક
Descent ઉતાર
Dew ઓસ
Dew point ઓસાંક
Diaphragm પડદી, પડદો
Diffusion વ્યાપન
Diffuse વ્યાપવું
Digester કૂકર
Dimension પરિમાણ
Diminish નાનવવું
Diminished નાનું
Diminution નાનવણી
Dip નમન
Dip-circle નમન-માપક
Dip-needle નમન-કાંટો

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Direct ડી. રી.
Direct current ડી. રી. પ્રવાહ
(To) discharge નિર્વિજકાવવું
Discharger નિર્વિજકાવણ
Discharge નિર્વિજકારો
Discord વિવાદ
Discordant વિવાદી
Dissociation છુટાણ
Distill આસવવું
Distillate આસવ
Distillation આસવન
(To) disperse વિચ્છેદવું (સ. ક્રિ,) વિચ્છેદાવું (અ. ક્રિ.)
Dispersion વિચ્છેદ
Dispersive power વિચ્છેદ-શક્તિ
(To) displace ખસેડાવું, ખસવું, (અ. ક્રિ.) ખસેડવું (સ. ક્રિ.)
Displaced liquid ખસામણ
Displacement ખસેડ
Displacement jar ખસામણ
(To) disturb વિક્ષોભ થવો,-કરવો
(To) diverge પહોળાવું,-ળાવવું
Divergence પહોળાણ
Divergent પહોળાવતું, પહોળાતું
Diver's dress મરજીવાનો પોશાક
Divisibility વિભાજ્યતા
Dry cell સૂકો કોષ
Ductile તણાઉ
Ductility તણાઉપણ
Dynamics ગતિશાસ્ત્ર
Dynamic friction ચાલુ ઘર્ષણ
Dynamo ડાયનેમો
Dyne ડાઈન

E

Ebonite અબનૂસી
Eccentric ઉરકેંદ્ર
Echo પડઘો
—multiple પડઘાપડઘી
Eddy currents વમળ
Efficiency સાધકતા
Elasticity સ્થિતિસ્થાપકતા
Elastic limit સ્થિતિસ્થાપક મર્યાદા
Electric arc ચાપદીવો
Electricity (static) સ્થિર વીજળી
,, (current) વહેતી ,,
Electrified (bodies) વિજકાવેલું
Electrifiable વિજકાવનીય
Electrification વિજકાવણી
(To) Electrify વિજકાવવું
Electro-chemical equivalent વીજ-રસાયનાંક
Electro chemical (adj.) વીજ-રસાયની
Electrode વીજ-ધ્રુવ
Electrolyte વીજ-દ્રાવણ
Electrolyses વીજ-દ્રાવણનું પૃથક્કરણ
Electro-magnet વીજ-ચુંબક
Electro-magnetic વીજચુંબક
Electron સ્ત્રી-વીજાણુ, ઋણ-વીજાણુ
Electron-theory વીજાણુવાદ
Electro-plate (v.) ગિલેટવું; (n.) ગિલેટ
Electro-scope વીજદર્શક
Electro-statics વીજ-સ્થિતિશાસ્ત્ર
Electro-static સ્થિર વીજળીનું
Electro-dynamics વીજ-ગતિશાસ્ત્ર

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Electro-dynamic વહેતી વીજળીનું
Electro-phorus ફૂલક-યંત્ર
Element મૂળતત્ત્વ
Elevation ઊંચાઈ; (મકાન માટે)દર્શન
E. M. F. વીજળીનું દબાણ
(સંક્ષેપ વી૦ દ૦)
Energy કાર્યશક્તિ
—potential સ્થિતિશક્તિ
—kinetic ગતિશક્તિ
Engine એંજિન
Diesel- ડીઝલ-એંજીન
Gas- ગૅસ-એંજીન
Steam- વરાળ-યંત્ર
Oil- તેલ-એંજીન
Equilibrium સમતોલન
—stable સ્થાયી સમતોલન
—unstable અસ્થાયી સમતોલન
—neutral અખંડ સમતોલન
Equilibrant સમતોલક
Erg અર્ગ
Escapement ઘોડાકળ
Ether ઈથર
Evaporate ઊડી જવું
Evaporation બાષ્પાયન
Expansion ફુલાવો
—linear લંબાઈનો ફુલાવો
—areal or superficial ક્ષેત્રનો ફુલાવો [ફુલાવો
—cubical or volume કદનો
—(Co-efficient of) ફુલાવાંક
Expansibility ફુલનીયતા
Experiment પ્રયોગ
Extension તણાવ
Eye-piece આંખિયું

F

Field ક્ષેત્ર
—magnetic ચુંબક-ક્ષેત્ર
—electric વીજ-ક્ષેત્ર
—gravitational ગુરુત્વ-ક્ષેત્ર
Field strength (Intensity)
ક્ષેત્રની પ્રબળતા
Field-glass બેનાળી દૂરબીન
Field-magnet ક્ષેત્ર-ચુંબક
Filament તંતુ
Filings (ધાતુનો) વહેર
Fixed point આંકણીનું બિંદુ
Flame જ્યોત
Flask ચંબુ
Fluid વાહી (વિ.)
Fly wheel ફૂલાયવ્હીલ
Focal length નાભિઅંતર
Focus નાભિ
Fog ધૂમસ
Force બળ
—component of બળઘટક
—resultant પરિણામબળ
—parallelogram of બળોનો સમાંતર ચતુષ્કોણ
Formula સૂત્ર
Fractional વિભાગીય
Free surface ખુલ્લી સપાટી
Freeze થીજવું, થીજવવું
Freezing point થીજાંક
Freezing mixtures થિજવણાં
Frequency ફરીતા
Friction ઘર્ષણ
—co-efficient of ઘર્ષણાંક

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Friction—static પ્રારંભિક ઘર્ષણ
—dynamic ચાલુ ઘર્ષણ
—sliding પાટ-ઘર્ષણ
—rolling ચાક-ઘર્ષણ
—limiting ઘર્ષણ-મર્યાદા
Frost હિમ
Fulcrum આધાર
Furnace ભઠ્ઠી
Fuse ફ્યૂઝ પું.
(To) fuse પીગળવું
Fusion પીગળણ

G

Galvanometer પ્રવાહમાપક
Galvanoscope પ્રવાહદર્શક
Gas વાયુ
Gas carbon ગેસ કાર્બન
Gas engine ગેસ એન્જિન
Gas Jar વાયુપાત્ર
Gauge માપણું
,, (rain) વરસાદનું માપણું
Gear દાંતો. — wheel દાંતાચક
Glacier હિમનદી, હિમપર્વત
Glider હવાઈ તરાપો
Governor ગવર્નર
Graduated આંકેલું
Gramophone ગ્રામોફોન
Graphite ગ્રેફાઈટ
Graph આલેખ
Gravitation ગુરુત્વાકર્ષણ

H

Hail કરા
Hardness કઠણતા
Hare's apparatus હેરનું સાધન
Harmonics સંવાદી સ્વરો
Heat ઉષ્મા
Heater હીટર
Helix (solenoid) વીંટો
Heterogeneous વિષમરસ
Homogeneous સમરસ
Horse-power અશ્વશક્તિ
Horizon ક્ષિતિજ
Horizontal આડું (ઓળમ્બે)
Vertical ઊભું [ઓળમ્બે]
Humidity ભેજ
Humidity (Absolute) ભેજ
Humidity (Relative) ભેજનું પ્રમાણ
Hydro-electric works જળ-વીજનું કારખાનું
Hydrogen હાઇડ્રોજન
Hydrometer હાઇડ્રોમિટર
Hydrostatic pressure જળ-દબાણ
Hygro-meter ભેજમાપક
Generator જનક
A. C. Generator એ.સી.જનક
D. C. ,, ડી. સી. જનક
Incident Ray આપાત-કિરણ
To induce પ્રેરવું
Induced પ્રેરિત
Induction પ્રેરણ
,, -coil પ્રેરણ-ગૂંચળું
Infra-red પાર-રાતું
Ignition સળગ
Ignition point સળગ-બિંદુ
(To) illuminate ઉજાસવું
Illumination ઉજાસ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Image પ્રતિબિંબ
,, virtual આભાસી પ્રતિબિંબ
Image (multiple) પ્રતિબિંબમાળા
Impenetrable અભેદ્ય
Impenetrability અભેદ્યતા
Impact આઘાત
Impulse ધક્કો
Inactive અક્રિય
Incandescent lamp અંગાર-દીવો
Incandescence અંગાર-પ્રકાશ
Inclined plane ઢાળ
Angle of – ઢાળકોણ
Indestructibility અવિનાશિતા
Index કાંટો
Induction પ્રેરણ
Inductivity પ્રેરકતા
Specific ,, પ્રેરકતાનો અંક
Inertia જડતા
Infinite number અનંત
Infinity અનંતતા
Ink-filler શાહીની ટોટી
(To) insulate વીજ-રાખવું
Insulated વીજ-રાખેલું
Insulator વીજ-રખું
(To) interfere અથડાવું
Interference અથડાટ
Interfering અથડાતાં
Intermittent તૂટક
Ion આયન (પું૦)
(To) ionise આયનવું
Ionisation આયનન
Ionised આયનિત [(ઘનપદાર્થ)
Irregular solids અનાકૃત
Isochronous એકમુદતી
Isogonic lines સમકોણી રેખાઓ
Joule જૂલ
Kaleidosope બહુબ્રાન
Kation પુમાયન, ઘન-આયન
Key કળ
Kinetic theory (of Gases) (વાયુઓનો) ગતિવાદ
Knife-edge ધાર
Knob મોગરો
Lactometer દૂધકસી
Land-breeze જમીનના પવનો
Latent heat ગુપ્ત ઉષ્મા; of fusion પીગળણની–; of Vaporization બાષ્પાયનની–
Law નિયમ
Law of inverse square વ્યસ્ત વર્ગનો નિયમ
Laws of magnetic attraction & repulsion ચુંબકના આકર્ષણ–પ્રત્યાકર્ષણના નિયમો
Length લંબાઈ
Lens લેન્સ
Level લેવલ; લેવલ-બાટલી
Lever ઉચ્ચાલક
Leyden Jar લીડન-બરણી
Light પ્રકાશ
Lightning conductor વીજ-વાહક સળિયો
Like સજાતીય (poles etc.)
Linear motion રેખા-ગતિ
Lines of force ચુંબક-રેખાઓ
Liquid પ્રવાહી

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Liquid pressure પ્રવાહીનું દબાણ
(To) liquify પ્રવાહી કરવું
Liquifaction પ્રવાહી-કરણ
Litre લીટર
Load બોજ
Load-stone ચુંબક-પહાણ
Local action સ્થાનિક ક્રિયા
Loops ગાળો (બે પ્રતિસંપાત વચ્ચેનો)
Luminous body પ્રકાશી પદાર્થ
Machine યંત્ર
Magdeburg hemisphere ગોળાર્ધ
Magnet ચુંબક (ન૦)
,, (artificial) બનાવટી, નકલી ચુંબક
Magnet (bar) ચુંબકપટ્ટી; ચુંબકસળી
,, (electro–) વીજચુંબક
,, (horse-shoe) નાળચુંબક
,, (natural) કુદરતી
,, (saturated) તૃપ્ત ચુંબક
,, temporary હંગામી
,, Permanent કાયમી
Magnetic ચુંબક (વિ૦)
,, axis ચુંબક-ધરી
,, elements ચુંબકનાં અંગો
,, equator ચુંબક-વિષુવવૃત્ત
,, field ચુંબકક્ષેત્ર
,, keeper ચુંબ-રખું
,, line of force ચુંબકરેખા
Magnetic meridian ચુંબકરેખાંશ
,, materials ચુંબક પદાર્થ
,, moment ચુંબકની ચાકમાત્રા
Magnetic needle ચુંબક-કાંટો
Magnetic pole ચુંબક-ધ્રુવ
To magnetize ચુમકાવવું
Magnetization ચુમકાવણી
,, (intensity of) ચુંબકમાન
Magnetism ચુંબકતા
,, terrestrial ભૂ-ચુંબકતા
Magnify મોટવવું, મોટવાવું
Magnification મોટવણી
Magnified મોટવેલું, મોટું
Magnifying મોટવતો
,, power મોટવ-શક્તિ
Magnitude પરિમાણ
Make & brake of the current પ્રવાહની તોડજોડ
Malleability ટિપાઉપણું
Malleable ટિપાઉ
Manometric flames ધ્વનિમાપક જ્યોત
Mariner's Compass હોકાયંત્ર
Mass માલ
Mass & weight માલ અને વજન
Material medium સ્થૂળ માધ્યમ
Matter પદાર્થ
,, (states of) પદાર્થનાં રૂપ
Mean solar day સરેરાશ સૌરદિન
Measuring cylinder આંકેલો નળો
Measurements માપ
Mechanical advantage યંત્રલાભ
Mechanical equivalent કાર્યાંક
Mechanism યંત્ર, યંત્રરચના
Medium માધ્યમ
Megaphone મેગાફોન
(To) melt પીગળવું

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Melting પિગળણ
Melting point પીગળ-બિંદુ
Meteorology વાયુવિદ્યા, –શાસ્ત્ર
Meteorologist વાયુશાસ્ત્રી
Metre મિટર
,, Bridge વિટસન બ્રીજ
Metric system મિટરપદ્ધતિ
Microscope સૂક્ષ્મદર્શક
Microphone માઇક્રોફોન
Minute કલા (Degree અંશ, Second વિકલા)
Mirror spherical ગોળ અરીસો
,, curved અસમાન અરીસો
,, plane અરીસો
Molecular constitution અણુની રચના
Molecular motion અણુની ગતિ
Molecule અણુ
Moment ચાકમાત્રા
,, of force બળની ચાકમાત્રા
,, of inertia જડતાની ચાકમાત્રા
Monoplane એકપાંખી એરોપ્લેન
Biplane બેપાંખી એરોપ્લેન
Momentum આવેગ
Morse sounder ટકટકિયું
Morse key મોર્સની કળ
Motion ગતિ
Motor મોટર
Major chord મુખ્ય સ્વરમેળ (સા. ગ. પ. ૪ : ૫ : ૬)
Chord (music) સ્વરમેળ
Minor chord ગૌણ સ્વરમેળ (ગ. પ. ની. ૧૦ : ૧૨ : ૧૫)
Musical scale સ્વરસપ્તક
Musical sequence સ્વરક્રમ
Musical sound શ્રુતિઓ
Negative ઋણ, સ્ત્રી-(સમાસમાં)
Neutral line, ,, Point, ,, body } તટસ્થ – –
Nodes સંપાત
Noise ઘોંઘાટ
Non-luminous અપ્રકાશી (વિ૦)
Non-magnetic અચુંબક (વિ૦)
Normal લંબ
,, સપ્રમાણ, સાધારણ (વિ૦)
North-seeking pole ઓતરાતો ધ્રુવ
Notation સ્વરલિપિ
Notes સ્વર
Nucleus બીજક
Nut ચાકી
Objective મોઢિયું
Observatory વેધશાળા
Octave સ્વરસપ્તક
Ohm's law ઓહ્મનો નિયમ
Opaque અપારદર્શક
Opera-glass બેનાળી દૂરબીન
Optics પ્રકાશશાસ્ત્ર, ચક્ષુશાસ્ત્ર
Optical centre મધ્યબિંદુ
Optical પ્રકાશ-વિષયક
Order વ્યવસ્થા, ક્રમ, પ્રકાર
Ordinate ભુજ
Organ (Lip) ભૂંગળ-વાજું
,, (Pipe) વાંસળી-વાજું
,, (Reed) પાવા-વાજું
Oscillation દોલન
(centre of) –નું કેન્દ્ર

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Oscillatory motion દોલનગતિ
Overflow apparatus ખસામણું
Overtone ગૌણસ્વરો
Parabolic સમોત્સારક
Parallelogram of –નો સમાંતર ચતુષ્કોણ
Parachute (વિમાની) છત્રી
Particle કણ
Pencil સૂચિ
Pendulum લોલક
(Simple) સાદું લોલક
(Compound) બેધારી ,,
(Bar) પટ્ટી ,,
(Conical) શંકુગતિ ,,
(Compensated) શુદ્ધ ,,
Penumbra ઉપછાયા
Perameter પરિમિતિ
Period મુદત
Periodic મુદતી
Periscope પરિદર્શક
Permeable પારક,
impermeable અપારક
semi-permeable અર્ધપારક
Permeability પારકતા
Phase કલા
Phenomenon ઘટના
Photometer પ્રકાશમાપક
Photometry પ્રકાશમાપન
Physics પદાર્થવિજ્ઞાન
Physical quantity ભૌતિક પરિમાણ
Physiological effect શારીરિક અસર
Pig-iron ભરતર લોઢું
Pigment રંગ
Pigment (primary) મૂળરંગ
,, (secondary) મિશ્રરંગ
Pinhole camera છિદ્રવાળો કેમેરા
Pipette પિપેટ
Piston દટ્ટો
Piston-rod દટ્ટા-હાથો
Pitch (screw) (સ્ક્રૂનો) આંટા-ગાળો
,, (sound) (ધ્વનિની) કક્ષા
Plane સમતલ
Plumb ઓળંબો
Pneumatic tyres હવાઈ ટાયર
solid tyres નક્કર ટાયર
Point of application લાગબિંદુ
,, of incidence આપાતસ્થાન
,, of suspension આધારબિંદુ
Pointer કાંટો
Pole ધ્રુવ
,, strength ધ્રુવમાન
(To) polarize ધ્રુવાવું, ધ્રુવાવવું
Polarizer ધ્રુવાવનાર, ધ્રુવક
Polarization ધ્રુવાણ
Porosity છિદ્રાલુતા
Porous છિદ્રાલુ,–ળુ
Porous pot ઝમતું વાસણ
Positive ધન, પુ-(સમાસમાં)
Potential સ્થિતિમાન
Potential Difference સ્થિતિમાનનો ફેર (P. D.) (સ્થિ. ફે.)
Potential Energy સ્થિતિ-શક્તિ
Potential chemical energy રાસાયણિક સ્થિતિશક્તિ
Power શક્તિ
,, Candle બત્તી-શક્તિ
,, Horse અશ્વશક્તિ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Pressure દબાણ
Primary મુખ્ય, મૂળ
Primary colours મૂળવર્ણ
Principal axis મુખ્ય ધરી
Principle સિદ્ધાંત
Prism ત્રિલોરી
Proof plane બીજ-કસોટી
Propeller પંખો
Properties ગુણધર્મો
Proton પુ-વિદ્યુણુ; ધન વિદ્યુણુ
Propagation (of sound) સંચાર
Pulley ગરેડી
„ (system of) કપ્પી
Pure colour શુદ્ધ વર્ણ
Pump પંપ
„ Compression પૂરકપંપ
„ Hand હાથપંપ
„ Suction શોષકપંપ
Vacuum „
Quality ગુણ
Radian ત્રિજ્યાકોણ
Radiant (heat, energy etc.) વિકિરિત
(To) radiate વિકિરવું સ૦ ક્રિ૦, વિકિરાવું અ૦ ક્રિ૦
Radiation વિકિરણ
Radiator વિકિરક
Radio રેડિયો
Radio-active વિકિરણધર્મી
Radio-activity વિકિરણધર્મિતા
Radiometer વિકિરણ-દર્શક
Radius of curvature ગોળાઈની ત્રિજ્યા
Rainbow મેઘધનુષ્ય
Rain-gauge વૃષ્ટિમાપક; વરસાદનું માપણું
Range હદ
Rarifaction (sound) આછવટ
Ray કિરણ
Reaction પ્રતિક્રિયા
Receiver રિસીવર
Rectilinear સુરેખ
Reed છલ, પતરી
(To) reflect પરાવર્તવું
Reflected પરાવર્તેલું
Reflection પરાવર્તન
„ Total પૂર્ણ પરાવર્તન
Reflector પરાવર્તક
(To) refract વળવું
Refraction વલન; વક્રીભવન
Refractive index વલનાંક
(To) refrigerate ટાઢવવું
Refrigeration ટાઢવણી
Refrigerator રેફ્રિજરેટર
Regelation ફરી બીજવું, પુનર્બીજણ
Regulator નિયામક
(To) reinforce જોશ પકડવું, આપવું
Reinforcement જોશ
Relative સાપેક્ષ
Relative density સાપેક્ષ ઘટત્વ
Relativity સાપેક્ષવાદ
Relay રિલે (યંત્ર) (ન૦)
Repulsion પ્રત્યાકર્ષણ
(To) resist રોધવું
Resistence રોધકતા [રોધાંક
Resistivity (specific resistence)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Resolution of forces બળોનું વિગઠન
(To) resolve વિગઠવું
Resonance ગુંજન
,, (To be in... with) ની સાથે ગુંજવું
Resonator ગુંજક
Resultant (force, velocity etc.) પરિણામ (બળ, વેગ વ૦. સાથે સમાસમાં)
(To) retard વેગ ઘટવો, વેગ ઘટાડવો
Retardation વેગઘટ (સ્ત્રી૦)
Retentivity પરિગ્રહ
Rigidity નક્કરતા
Rolling (adj.) ચાક—
Rotation ભ્રમણ
(gyration ઘૂમરી)
Rotatory motion ચાકગતિ
Safety-lamp અભય-દીવો
Sand-bath રેતીનું તપામણું
(To) saturate તૃપ્ત થવું
Saturated તૃપ્ત
Scale ફૂટપટ્ટી, ત્રાજવું, પ્રમાણ, માપ
Scale-pan પલ્લું
Scatter વિખેરવું, વિખેરાવું
Screen પડદો
Screw સ્ક્રૂ
,, Jack ડુમકલાસ
Sea-breezes દરિયાના પવનો
Searchlight સર્ચલાઈટ
Second સેકન્ડ (સમય) વિકલા (ખૂણો)
Secondary ગૌણ (વિ૦)
,, coil ગૌણ ગૂંચળું
,, colours મિશ્રવર્ણો
Secondary focus ગૌણ નાભિ
Self-induction સ્વયંપ્રેરણ
Sensitive સતેજ
Shadow પડછાયો
Shock આંચકો
Short-sight નજીકદેખું (વિ૦), નજીકદેખાપણું (ન૦)
(long sight) દૂરદેખું, (વિ૦) દૂરદેખાપણું
Shunt આડવાહક
Shutter (કૅમેરાનું) ઢાંકણું
Siderial day નાક્ષત્રદિન
Sinker ડુબાવણું
Siphon સાઈફન, બકનળી
Siren સાઈરન
Size માપ
Sliding callipers સરકતો કૅલિપર
,, friction પાટ-ઘર્ષણ
Slit ફાટ
Snow હિમ
Soft iron ઘડતર લોઢું
Solar day સૌરદિન
Solid adj. ઘન
,, (cube) ઘન, ઘનાકાર
(To) solidify ઘનાવું, ઘનવવું
Solidification ઘનવવણી
Solute દ્રાવ્ય
Solution દ્રાવણ
Solvent દ્રાવક
Sonometer ધ્વનિમાપક
Sound ધ્વનિ
,, box અવાજપેટી
Sounding board ગુંજક-પેટી
South-seeking pole દખણાતો ધ્રુવ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Space જગા
Spark તણખો
Sparking plug તણખાવતો પ્લગ
Specific (adj.)–અંક (સમાસને અંતે)
,, gravity ઘટત્વાંક
,, gravity bottle ઘટત્વ-શીશી
,, heat ઉષ્માંક
Spectrum વર્ણપટ
,, band વર્ણપટ
Speed ઝડપ
Spherometer ગોળાઈ-માપક
Spiral spring કમાન
Spring board ઝૂલતું પાટિયું
Standard (meter etc.)પ્રમાણ–વ૦
Standardized પ્રમાણિત
States (of matter) (પદાર્થનાં) રૂપ
Statics સ્થિતિશાસ્ત્ર
Stationary સ્થિર
Steamengine વરાળયંત્ર
Steel પોલાદ
Stereoscope ઘનદર્શક
Stove સ્ટવ
Stirrer હલાવણું
Stop-watch અટક-ઘડી
Strain વિકૃતિ
Stress ભેર
Stroke ધક્કો
Sublimation ઘનનું બાષ્પાયન
(To) Sublime ઘનનું બાષ્પાયન થવું
Submarine સબમરીન (સ્ત્રી૦)
Subnormal અલ્પપ્રમાણ (વિ૦)
Substitution અવેજ
,, (Method of—) અવેજતોલ
Sundial છાયાઘડી
Supernormal અતિપ્રમાણ (વિ૦)
Supersaturation અતિતૃપ્તિ
Surface સપાટી
,, free ખુલ્લી સપાટી
,, —tension સપાટીની તાણ
Switch ચાંપ; બટન
Symmetrical સંગત
Symmetry સંગતિ
Syringe પિચકારી
System તંત્ર, પદ્ધતિ
Table કોષ્ટક
Tantalus cup વાસુદેવ-પ્યાલો
Telegraph તાર
Telegram ,,
Telephone ટેલિફોન
Telescope દૂરબીન
Temperature ઉષ્મામાન
,, (absolute) નિરપેક્ષ ઉષ્મામાન
Tension તાણ
Terminal ગ્રેડ-સ્ક્રૂ, છેડો, ધ્રુવ
Theory વાદ
Thermograph ઉષ્માલેખ
Thermometer થરમૉમિટર, ઉષ્માપક
Thermometer (maximum) મહત્તમ થરમૉમિટર
Thermometer (Minimum) લઘુતમ થરમૉમિટર
Thermometer (Maxi. & Mini.) સીમાદર્શક થરમૉમિટર
Thermometer (Dry & wet-bulb) ભેજમાપક થરમૉમિટર
Thermos થર્મોસ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Thunderstorm ગાજવીજ
Time સમય (period મુદ્દત)
Timbre સૂર
Tone મૂળસ્વર
Toothed wheel દાંતાળું ચક્ર
(Gear wheel દાંતાચક્ર)
Torsion આમળ
Torque ચાકમાત્રા
Train of waves તરંગમાળા
Transference of heat ઉષ્માયન
Transformer ટ્રાન્સફૉર્મર, ફેરવણું
,, (step up) વધારતો—
,, (step down) ઘટાડતો—
Translucent અર્ધપારદર્શક
(To) transmit સંચારવું, સંચરવું
Transmission સંચાર
(of pressure etc.)
Transmitter સંચારક
Transparent પારદર્શક
Travelling microscope સરકતું સૂક્ષ્મદર્શક
Trough (of wave) ચર
Turbine ટર્બાઈન
Tuning fork સ્વરકાંટો
Turn ફેરો
Turning moment ચાકમાત્રા
Twist વળ
Ultra-violet પારજાંબલી
Umbra છાયા
Uncharged વીજ-રહિત
Unision સંવાદ
Unit એકમ
,, fundamental મૂલ-એકમ
,, derived સાધિત-એકમ
Unit Gravitational ગુરુત્વ-એકમ
,, British Thermal બ્રિટિશ-કેલરી
Unit pole ચુંબકનો એકમ
Unlike વિજાતીય
Up-thrust તારણબળ
U-tube ટીલાનળી
Vacuum ખાલીખમ
,, brake ખ-બ્રેક
,, cleaner ખ-ઝાડુ
,, post ખ-ટપાલ
,, vessel ખ-પાત્ર
Valve વાલ્વ
Vaporization બાષ્પાયન
Variable ચલ (વિ૦)
Velocity વેગ
Ventilated હવાદાર
Ventilation હવાદારી
Ventilator નળિયું
Vertical (ઓળંબે) ઊભું
,, line through centre of gravity ગુરુત્વરેખા
,, reaction લંબ પ્રતિક્રિયા
Vibrating fork સ્વરકાંટો
Vibration કંપન
,, free સ્વકંપન
,, sympathetic અનુકંપન
,, forced પરકંપન
Viscous પ્રતિવાહી (વિ૦)
(Mobile તરલ)
Viscosity પ્રતિવાહિતા
Visual angle દૃષ્ટિકોણ
Vitrious humour નેત્રમધુ
Volt વોલ્ટ (પું.)
Voltage વોલ્ટેજ (પું.)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Voltameter વોલ્ટામાપક
Voltmeter વોલ્ટમાપક
Volume ઘનફળ, કદ
Washer વાશર
Water supply પાણીની વ્યવસ્થા
,, works ,, ટાંકી
,, clock જળ-ઘડી
Watt વૉટ [પું.]
Wave તરંગ
,, motion તરંગ-ગતિ
,, theory તરંગવાદ
,, longitudinal ક્રમાન-તરંગ
,, transverse સર્પ-તરંગ
Wedge ફાચર
Weight વજન
,, box વજનપેટી
Wheel & axle ધરી-ચક્ર
Wheel ચક્ર
,, over-shot ઘોષ-ચક્ર
,, pelton શેડ-ચક્ર
,, undershot પ્રવાહ-ચક્ર
Whispering gallery બોલનો ગુમ્મટ
Work કાર્ય
Worm-gear પેચ-ધરી
Yellow spot તેજ-ભાગ

CHEMISTRY—રસાયણ વિદ્યા

Acetate એસિટેટ
Acetic acid એસેટિક એસિડ; સરકાનો તેજાબ
Acetylene એસિટિલીન
Acid એસિડ, તેજાબ
Acidic તેજાબી (વિ૦)
Action ક્રિયા
Affinity મમતા
Alcohol મદ્યાર્ક
Alkali અલ્કલી (પું૦)
Alkaline અલ્કલી (વિ૦)
Alkaloid અલ્કલોઇડ, અલ્કલી ઝેર
Allotropic બહુરૂપી (વિ૦)
Alloy મિશ્રધાતુ
Alum ફટકડી
Alums ફટકડી-વર્ગ
Alumina એલ્યુમિનિયમનો ઑક્સાઈડ
Aluminium એલ્યુમિનિયમ
Aluminium hydroxide એલ્યુમિનિયમનો હાઇડ્રૉક્સાઈડ
Amalgam પારવણ
(To) Amalgamate પારવવું
Amalgamation પારવણી
Ammonia એમોનિયા [પાણી
Ammoniacal liquor એમોનિયાનું
Ammonia soda process સોડાની એમોનિયા પદ્ધતિ
Ammonium bicarbonate એમોનિયાનો બાઇકાર્બોનેટ
Ammonium carbonate એમોનિયાનો કાર્બોનેટ
Ammonium hydrogen carbonate એમોનિયાનો હાઇડ્રોજન કાર્બોનેટ
Ammonium hydroxide એમોનિયાનો હાઇડ્રૉક્સાઈડ
Ammonium sulphate એમોનિયાનો સલ્ફેટ
Amorphous બિનપાસાદાર
Anhydride નિર્જળો

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Anhydrides નિર્જળા
Anhydrous નિર્જળું (વિ૦)
Animal charcoal હાડકાનો કોલસો
Antidote ઉતાર
Antimony એન્ટીમની
,, chloride ,, નો ક્લોરાઈડ
,, Sulphide ,, નો સલ્ફાઈડ
Argon આર્ગન
Arsenic આર્સેનિક (ન૦), સોમલ
,, acid ,, નો તેજાબ
Aqua Regia સર-તેજાબ
Asbestos એઝબેસ્ટોસ (પું૦)
Aspirator હવાચારી (સ્ત્રી૦)
Atom પરમાણુ
Atomic number પરમાંક
Atomic weight પરમાણુનું વજન
Bacteria જીવાણુ
Bacteriology જીવાણુ-શાસ્ત્ર
Baking powder બિસ્કિટનો સોડા
Baryum બેરિયમ (ન૦)
,, Chloride ,, નો ક્લોરાઈડ
,, Dioxide ,,નો ડ્રિઑક્સાઈડ
,, Hydroxide ,,નો હાઇડ્રોક્સાઈડ
,, Oxide ,,નો ઑક્સાઈડ
,, Sulphate ,, નો સલ્ફેટ
Baryllium બેરિલિયમ
Baryta water બેરિયમનું પાણી
Base ભસ્મ
Basic ભસ્મક વિ૦
Basin તાસક
Bauxite બૉક્સાઈટ
Bead રવો
Bell metal (ઘંટનું) કાંસુ
Bell-Jar હાંડી
Benzene બેન્ઝીન, લોબાનનું તેલ
Bi-acidic દ્વિ-તેજાબી
Bi-basic દ્વિ-ભસ્મક
Bi-molecular દ્વિ-અણુક
Bi-valent દ્વિ-માત્રી
Bismuth બિઝમથ
Bleaching powder વિરંગક પાઉડર, બ્લીચિંગ
Blow-pipe ફૂંકણી
Blue Vitriol મોરથૂથું; તાંબાનો સલ્ફેટ
Bone-ash હાડકાની રાખ
Borax ટંકણખાર
Boric acid ટંકણખારનો તેજાબ; બોરિક ઍસિડ
Brass પિત્તળ
Brimstoe કાચો ગંધક
Bromate બ્રોમેટ
Bromide બ્રોમાઈડ
Bromine બ્રોમીન (ન૦)
Bronze કાંસું
Bulb ગોળો
Bunson burner બન્સનનો દીવો
Burning બળવું; બાળવું
Cadmium કેડમિયમ
Caesium સિઝિયમ ન૦
(To) Calcinate પકવવું સ૦ ક્રિ૦ પાકવું અ૦ ક્રિ૦
Calcination પાક
Calcium કેલ્શિયમ ન૦ (ચૂનાની ધાતુ)
Calcium bicarbonate કેલ્શિયમનો બાઈકાર્બોનેટ
,, Carbide ,, કાર્બાઈડ
,, Carbonate ,, કાર્બોનેટ
,, Chloride ,, ક્લોરાઈડ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Calcium Hydroxide
કૅલ્શિયમનો હાઇડ્રોક્સાઇડ (ક્વેડેલો ચૂનો)
,, Nitrate ,, નાઇટ્રેટ
,, Oxide ,, ઑક્સાઇડ, કળીચૂનો
,, Phosphate ,, ફૉસ્ફેટ
,, Sulphate ,, સલ્ફેટ
,, Sulphide ,, સલ્ફાઇડ
Calomal કૅલોમલ, રસ-કપૂર
Capsule સંપૂટ
Carbohydrate કાર્બોહાઇડ્રેટ
Carbonate કાર્બોનેટ
Carbon કાર્બન
,, Disulphide / Bisulphide } કાર્બનનો દ્વિસલ્ફાઇડ
,, Dioxide ,, ક્રિઑક્સાઇડ
,, Monoxide ,, ઑક્સાઇડ.
Carbonic acid કાર્બનનો ઍસિડ
(To) Cast ભરવું
Casting ભરતર
Cast iron ભરતરલોઢું, બીડ
Catalysis સહાય-ક્રિયા
Catalyst / Catalytic agent } સહાયક
Caustic Potash કૉસ્ટિક પોટાસ
,, Soda ,, સોડા
Cement સિમેન્ટ
Change ફેરફાર
Charcoal (લકડી) કોલસો
Charred દાઝેલું
Chemical (adj.) રાસાયનિક
Chemical decomposition રાસાયણિક વિગઠન
Chemistry રસાયણશાસ્ત્ર
Cerussite સીસાનો કાર્બોનેટ
China-clay ચિનાઈ માટી
Chlorate ક્લોરેટ પું૦
Chloride ક્લોરાઇડ પું૦
Chlorine ક્લોરીન ન૦
(To) Chlorinate ક્લોરવવું
Chlorination ક્લોરવણી
Chlorine Monoxide ક્લોરીનનો ઑક્સાઇડ [પરૉક્સાઇડ
Chlorine Peroxide ક્લોરીનનો
Chlorine Water ક્લોરીનનું પાણી
Chloric Acid ક્લોરીનનો તેજાબ
Chloroform ક્લોરોફૉર્મ
Chromium ક્રોમિયમ ન૦
Cinnabar રસસિંદૂર, હિંગળોક
Citric Acid લીંબુનો તેજાબ
Clamp પકડ
Clay માટી
Coal ખનિજ કોલસો
Cobalt કોબાલ્ટ
Cobalt oxide કોબાલ્ટનો ઑક્સાઇડ
Cobalt Chloride કોબાલ્ટનો ક્લોરાઇડ
Coke કોક પું૦
Colloid રસરૂપ; દ્રવાભાસ
Colloidal રસરૂપી; દ્રવાભાસી
(To) Combine મળવું, મેળવવું
Combination મેળવણી
Combustion દહન
,, Internal અંતર્દહન
,, External બહિર્દહન
Combustion tube દહન-નળી
Combustible દહનીય

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Component ઘટક
Composition સંગઠન
Compound સમાસ
Concentrated જાડું
Concentration (Strength of solute) દ્રાવ્યમાત્રા
Condensation ઠારણ
Cork બૂચ
Copper તાંબું
Copperas હીરાકસી
Copper Nitrate તાંબાનો નાઇટ્રેટ
Copper Sulphate તાંબાનો સલ્ફેટ
Corundum કુરન્દ ન૦
Crucible મૂસ સ્ત્રી૦
„ Support મૂસની બેસણી
Crystal પારો
Crystalline પારાદાર
Crystallization પારાવણી
Cupric Chloride તાંબાનો ક્લોરાઇડ
Cupric Hydroxide તાંબાનો હાઇડ્રોક્સાઇડ
Cupric Salts તાંબાના ક્ષારો
Cupric Oxide તાંબાનો ઑક્સાઇડ
Cupric Sulphide તાંબાનો સલ્ફાઇડ
Cuprous Salts તાંબાવાળા ક્ષારો
Cuprous Chloride તાંબાવાળો ક્લોરાઇડ
Cuprous Oxide તાંબાવાળો ઑક્સાઇડ
Cuprous Sulphide તાંબાવાળો સલ્ફાઇડ
(To) Decant નિતારવું
Decantation નિતારણ
Decanted Liquid નિતાર
Decomposition વિગઠન
(To) Decrepitate તડતડવું
Decrepitation તડતડાટ
Deflagrating spoon પળી
Dehydration જલહરણ
Dehydrator જલહારક
(To) Dehydrogenate નિર્હાઇડ્રોજનવું
Dehydrogenization નિર્હાઇડ્રોજનન
Deliquescence ભેજદ્રવણ
Deliquescent ભેજદ્રવી
Delivery tube નિકાસણી
(To) Desiccate સુકવવું
Desiccation સુકવણી
Desiccator સુકવણું,–ણો
Detonating mixtures ફોડવાનું મિશ્રણ
Detonation ધડાકો થવો
(To) Dialyse ચાળવું
Dialyser ચાળણી
Dialysis (colloid)નું ચાળણ
Diamond હીરો
Diatomic દ્વિ-પરમાણુક
(To) Dilute પાતળું કરવું
Dilute (adj.) પાતળું
Dioxide દ્વિ-ઑક્સાઇડ
(To) Dissolve ઓગળવું (અ૦ ક્રિ૦) ઓગાળવું (સ૦ક્રિ૦)
Distillary આસવની ભઠ્ઠી
(To) Distill આસવવું
Distillation આસવન
Distilled water આસવેલું પાણી
Double decomposition નવગઠન

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Ebullition ઉકળણ
(To) Effervesce બુદ્બુદવું
Effervescence બુદ્બુદાટ
Effervescent બુદ્બુદાઉ
Efflorescence જળત્યાગ
Efflorecent જળત્યાગી
Element મૂળતત્વ
Emerald પન્નું
Emery એમરી
Enamel ઇનેમલ
Enzyme આથવણ
Epsome Salts વિલાયતી મીઠું
Equation સમીકરણ
Erbium એર્બિયમ ન૦
Ether ઈથર પું૦
Evaporating dish આષ્પાયનની વાડકી
Exhaust-pipe ઉચ્છવાસ-નળ
Explosion ધડાકો
Explosive ધડાકિયું
Family વર્ગ, કુટુંબ
(To) Ferment આથવું, આથવવું
Fermentation આથો
Ferric Chloride લોઢાનો ક્લોરાઈડ
Ferroso-ferric Oxide વધારે લોઢાનો ઓક્સાઈડ
Ferrous Hydroxide લોઢાવાળો હાઇડ્રોક્સાઈડ
Ferrous Sulphate લોઢાવાળો સલ્ફેટ, હીરાકસી
Fertilizer ખાતર
Filament તંતુ
Film તર (પ્રવાહીમાં), પોપડી, પડ
(To) Filter ગાળવું
Filteration ગાળણ
Filter ગળણી
Filter-paper ગાળવાનો કાગળ
Filtrate ગાળણ
Fireworks દારૂખાનું
Flame જ્વાલા
Flask ચંબુ
Flint ચકમક
Flower of sulphur ગંધકનાં ફૂલ
Fluorescence પ્રતિપ્રકાશન
Fluorescent પ્રતિપ્રકાશક
Fluorine ફ્લોરીન
Foil પતરું
Formic acid કીડીનો તેજાબ
Formula સૂત્ર
Fractional વિલાગીય
Fumes ધુમાડો
Fuming sulphuric acid ધુમાતો ગંધકનો તેજાબ
Fungi ફૂગ
Funnel ગળણી
Furnace ભઠ્ઠી
„ reverberatory ધડતરની ભઠ્ઠી
Furnace Blast લોખંડ ગાળવાની ભઠ્ઠી
Galena ગેલીના પું૦
(To) Galvanize જસતવું
Galvanized જસતેલું
Gas Carbon ગેસ કાર્બન
Gas-generator વાયુદાની
Gaseous વાયુરૂપી
Gas-jar વાયુપાત્ર

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

German Silver જર્મન સિલ્વર
Glass કાચ
,, Bohemian બોહીમિયાનો કાચ
,, Crown ક્રાઉન ,,
,, Hard કઠણ ,,
,, Flint ફ્લિન્ટ ,,
,, Soda / ,, Window } સોડાનો ,,
,, Soft પોચો ,,
,, Gena જેના ,,
,, Ground દૂધિયો ,,
Glauber's Salt સોડિયમનો સલ્ફેટ
Glaze ગ્લેઝ
(To) Glaze ગ્લેઝવું
Globule બુંદ
Glowing Splinter ઊંબાડિયું
Glycerine ગ્લિસરીન ન૦
Gold સોનું
(To) Graduate આંકવું
Graduated આંકેલું
Grannuler દાણાદાર
Graphite ગ્રેફાઈટ ન૦
Green Vitriol હીરાકસી
Group વર્ગ
Gun-metal તોપની ધાતુ
Halogens ક્લોરીન વર્ગ
Hard water ભારે પાણી
Hardness ભારેપણું
,, (temporary) ,, (હંગામી)
,, (permanent) ,, (કાયમી)
Helium હિલિયમ ન૦
Holder પકડ
Hydrate જળ-પાસા
Hydrate (penta) = જળપંચક
,, (deca) જળદશક
(To) hydrate સજળ કરવું
Hydrated / Hydrous } સજળ
Hydrobromic acid બ્રોમીનનો તેજાબ
Hydrocarbon હાઇડ્રોકાર્બન પુ૦
Hydrochloric acid ક્લોરીનનો તેજાબ, મીઠાનો તેજાબ
Hydrofluoric acid ફ્લોરીનનો તેજાબ
Hydrogen હાઇડ્રોજન
Hydroiodic acid આયોડીનનો તેજાબ
(To) hydrogenate હાઇડ્રોજનવું
Hydrogen peroxide હાઇડ્રોજનનો પર-ઑક્સાઈડ
Hydrolysis જલભેદન
Hygroscopic adj. ભેજગ્રાહી વિ૦
Iceland spar પારદર્શક મરડિયા
Ignition સળગ
Ignition point સળગ-બિંદુ
Illuminating agents ઉજાસક
Impurities અશુદ્ધિ, મેલ
Incombustible અદહનીય
Incrustration છારી વળવી
Indicator પારખ
Indium ઇન્ડિયમ ન૦
Inflamable સળગણું
Inference અનુમાન
Inorganic ખનિજ વિ૦
,, chemistry ,, રસાયણ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Insoluble અદ્રાવ્ય
Invisible અદૃશ્ય
Iodine આયોડીન ન૦
Iodoform આઇડોફોર્મ ન૦
Ion આયન
Ionization આયનન
(To) Ionize આયનવું. સ૦ક્રિ૦
Iridium ઇરિડિયમ ન૦
Iron લોઢું
,, oxide લોઢાનો ઑકસાઇડ
Iron ore (magnetic) ચુંબક પહાણ
Iron ore કાચું લોઢું
,, spathic પારાદાર ,,
,, red hoematic રાતું ,,
,, brown તપખીરિયું ,,
Irreversible adj. એકમાર્ગી વિ૦
Irritating ઉગ્ર, લાગે એવું
Jet શેઢ
Kaolin ચિનાઈ માટી
Laboratory પ્રયોગશાળા
Lamp-black મેશ
Lanthanum લેન્થેનમ ન૦
Lather ફીણ
Law સિદ્ધાંત
,, of Conservation of Mass માલની અખંડતાનો સિદ્ધાંત
Lead સીસું
,, white (સીસાનો) સફેદો
,, red સિંદૂર
,, acetate સીસાનો એસિટેટ
,, carbonate ,, કાર્બોનેટ
Lead chloride સીસાનો ક્લોરાઇડ
,, dioxide ,, ડિ-ઑકસાઇડ
,, hydroxide ,, હાઇડ્રોક્સાઇડ
,, nitrate ,, નાઇટ્રેટ
,, sulphate ,, સલ્ફેટ
,, sulphide ,, સલ્ફાઇડ
Le Blanc process લે બ્લાન્ક પદ્ધતિ
Lime Kiln ચૂનાની ભઠ્ઠી
,, burning ચૂનાની પકવણી, ચૂનો પકવવો
,, water ચૂનાનું પાણી
Litharge મુર્દારસિંગ
Lithium લિથિયમ ન૦
Litmus લિટ્મસ ન૦, રતનજ્યોત
Luminosity પ્રકાશિતા
Luminous flames પ્રકાશી જ્યોત
Magnesium મૅગ્નેશિયમ ન૦
,, chloride મૅગ્નેશિયમનો ક્લોરાઇડ
Magnesium carbonate મૅગ્નેશિયમનો કાર્બોનેટ
,, oxide ,, ઑકસાઇડ
,, sulphate મૅગ્નેશિયમનો સલ્ફેટ, વિલાયતી મીઠું
Malachite તાંબાની કાચી ધાતુ, તાંબાની માટી
Manganese મૅન્ગેનીઝ સ્ત્રી૦
,, dioxide મૅન્ગેનીઝનો ડિ-ઑકસાઇડ
Manure ખાતર
Marsh gas મિથેન પુ૦
Matches (ordinary) ગંધકની દીવાસળી

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Matches (safty) ચાલુ દીવાસળી
Mercuric chlorid પારાનો ક્લોરાઈડ
,, hydroxide ,, હાઇડ્રોક્સાઈડ
,, nitrate ,, નાઇટ્રેટ
,, oxide ,, ઑક્સાઈડ
,, sulphate ,, સલ્ફેટ
,, sulphide ,, સલ્ફાઈડ
Mercurous chloride પારાવાળો ક્લોરાઈડ
,, nitrate પારાવાળો નાઇટ્રેટ
,, oxide ,, ઑક્સાઈડ
Mercury પારો
Metal ધાતુ
Metallic ધાતુઈ, ધાતુનું
Metalloid ઉપધાતુ
Methylated spirit રિમરિટ
Mica અબરખ
Miscible મિશ્રણીય
(To) mix મિશ્ર કરવું-થવું
Mixture મિશ્રણ
Molecule અણુ ન૦
Molecular adj. અણુનું
Molybdenum મોલિબ્ડેનમ ન૦
Monad એકમાત્રી (cf:-Valency મેળમાત્રા)
Mordant રંગ-રણ ન૦:
Mortar ક્રોલ, ક્રેલ
Mosaic gold સોના-કલાઈ
Mother liquor દ્રવ-શેષ
Nascent adj. પ્રગટતું
Neutral શમિત
(To) neutralize શમવું, શમાવવું
Neutralization શમન
Nickel નિકલ ન૦
Niobium નાયોબિયમ (અથવા) કોલંબિયમ ન૦
Nitrate નાઇટ્રેટ પું૦
Nitre સુરોખાર
Nitric acid નાઇટ્રોજનનો તેજાબ
,, oxide ,, ઑક્સાઈડ
Nitrite નાઇટ્રાઇટ
Nitrogen નાઇટ્રોજન
,, pentoxide ,, પંચોક્સાઈડ
,, peroxide ,, પરોક્સાઈડ
,, trichloride ,, ત્રિ-ક્લોરાઈડ
,, trioxide ,, ત્રિ-ઑક્સાઈડ
Nitrous acid નાઇટ્રોજનવાળો તેજાબ
,, oxide ,, ઑક્સાઈડ
Non-luminous અપ્રકાશી
Non-metal અધાતુ
Non-metallic અધાતુઈ
Non-volatile સ્થિર
Octahedral આઠપાસિયું વિ૦
Oil of vitriol ગંધકનો તેજાબ
Ore કાચી ધાતુ ...ની માટી
Organic કાર્બનિક
Organism જીવ
Orpiment (red) મનસીલ પું.
,, (yellow) હરતાલ સ્ત્રી૦
Osmium ઑસ્મિયમ ન૦
Osmoses ચાળણી (cf : Dialysis ચાળણ.)
Osmatic pressure દ્રાવ્યનું દબાણ
Oxalic acid અંબોડીનો તેજાબ
Oxidation ઑક્સવણી

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Oxide ઑક્સાઈડ પું.
(To) oxidize ઑક્સવવું
Oxidized ઑક્સવેલું
Oxidizing ઑક્સવતું, ઑક્સવાતું
Oxy-acetylene hydrogen flame લોખંડી જ્યોત
Oxy-acetylene blowpipe ઑક્સી-ઍસિટિલીન ફૂંકણી
Oxygen ઑક્સીજન, પ્રાણવાયુ
Ozone ઓઝોન

Palladium પેલેડિયમ ન૦
Precipitate કણી-પાત
(To) precipitate કણી પડવી અ૦ક્રિ૦, કણી પાડવી સ૦ક્રિ૦
Presence હાજરી, હયાતી
Pressure (partial) પોતપોતાનું દબાણ
Pattinson's process પેટિન્સનની પદ્ધતિ
Perchlorate પરક્લોરેટ
Per-chloric acid પર-ક્લોરીનનો તેજાબ
Peroxides પરોક્સાઈડ
Pewter કાંસું
Phosphuretted hydrogen ફૉસ્ફીન
Phosphides ફૉસ્ફાઈડ
Phosphine ફૉસ્ફીન
Phosphite ફૉસ્ફાઈટ
Phosphoric anhydride ફૉસ્ફરસનો નિર્જળો (cf. anhydride)
Phosphoric acid ફૉસ્ફરસનો તેજાબ
Phosphorus ફૉસ્ફરસ
Phosphorous acid ફૉસ્ફરસવાળો તેજાબ
Phosphorous bromide ફૉસ્ફરસનો બ્રોમાઈડ
Phosphorous iodide ફૉસ્ફરસનો આયોડાઈડ
Phosphorous oxychloride ફૉસ્ફરસનો ઑક્સી-ક્લોરાઈડ
Phosphorus pentachloride ફૉસ્ફરસનો પંચક્લોરાઈડ
Phosphorus pentoxide ફૉસ્ફરસનો પંચૉક્સાઈડ
Phosphorus trichloride ફૉસ્ફરસનો ત્રિ-ક્લોરાઈડ
Phosphorous trioxide ફૉસ્ફરસનો ત્રિ-ઑક્સાઈડ
Pipette પિપેટ
Plastic ઘડાઉ
Plasticity ઘડાઉપણું
Plastics ઘડાઉ દ્રવ્યો
Platinum પ્લૅટિનમ
Plumbago કાચું ગ્રેફાઈટ
Pneumatic trough તાસક
Porceline ચિનાઈ માટીનાં વાસણ
Pot ashes રાખ
Potassium પોટેશિયમ ન૦
Pottassium hydrogen carbonate પોટેશિયમનો બાઈકાર્બોનેટ
Potassium carbonate પોટેશિયમનો કાર્બોનેટ, જવખાર
Potassium hydroxide પોટેશિયમનો હાઈડ્રોક્સાઈડ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Potassium chlorate પોટેશિયમનો ક્લોરેટ [નાઇટ્રેટ
Potassium nitrate પોટેશિયમનો
Potassium permanganate પોટેશિયમનો પરમેન્ગેનેટ, (પાણીની) લાલ દવા
Preparation બનાવટ
Process પદ્ધતિ
Producer gas જનક ગેસ
Pungent તીવ્ર
Pyrites ગંધકિયાં ખનિજો
,, (iron) લોઢાનાં ગંધકિયાં ખનિજો
,, (copper) તાંબાનાં ગંધકિયાં ખનિજો

Quantity પરિમાણ
Quantitative પરિમાણદર્શક
Quick-lime કળીચૂનો
Qualitative ગુણદર્શક

Radicle સમાસનું અંગ, સમાસાંગ
Radium રેડિયમ
Reaction પ્રતિક્રિયા
Reagent કસોટિયું
Receiver, Receiving flask ઝીલણું
Reduce પ્રતિ-ઑક્સવવું
Reduction પ્રતિ-ઑક્સવણી
Reducing agents પ્રતિ-ઑક્સાવક
Regular આકૃત
Residue અવશેષ
Retort બકપાત્ર
,, stand બકની ઘોડી
Reversible ઊલટસૂલટ
Rhodium રોડિયમ
Ring કડી
Roasting ભૂંજવું
Rock salt સિંધવ
Roll sulphur લાકડિયો ગંધક
Rubidium રુબિડિયમ ન૦
Ruby માણેક
Rust કાટ
Rusting કટાવું
Ruthenium રૂથેનિયમ

Saccharin સેકેરીન
Safety lamp ખાણિયો દીવો
Salt ખાર
Salty ખારું
Saponification સાબવણી
(To) saponify સાબવવું
Sapphire નીલમ
Selenite પારદર્શક ચિરોડી
Selenium સેલેનિયમ
Silver રૂપું
,, sulphide રૂપાનો સલ્ફાઇડ
,, chloride ,, ક્લોરાઇડ
,, nitrate ,, નાઇટ્રેટ
,, iodide ,, આયોડાઇડ
,, oxide ,, ઑક્સાઇડ
,, hydroxide ,, હાઇડ્રોક્સાઇડ
,, bromide ,, બ્રોમાઇડ
Silicon સિલિકન ન૦
Silicate સિલિકેટ
(To) slake ચૂનો ફોડવો
Slaked lime ફોડેલો ચૂનો
Soap test સાબુની કસોટી

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Soapy સાબુદાર
Soda (washing) ધોવાનો સોડા
Sodium સોડિયમ
Sodium iodide સોડિયમનો આયોડાઇડ
,, sulphate ,, સલ્ફેટ
,, peroxide ,, પરોક્સાઇડ
,, chloride ,, ક્લોરાઇડ
,, hydroxide ,, હાઇડ્રોક્સાઇડ
,, bi-sulphide,, બાઇ સલ્ફાઇડ
,, nitrate ,, નાઇટ્રેટ
,, bi-carbonate ,, સોડા બાઇકાર્બ
Soft water હલકું પાણી
(To) solder રેણવું
Soluble દ્રવણીય
Solubility દ્રાવ્યતા, દ્રવણીયતા
Solute દ્રાવ્ય
Solution દ્રાવણ
,, saturated તૃપ્ત દ્રાવણ
Solvent દ્રાવક
Stable સ્થાયી
Stage કક્ષા
Stand ધોડી
Standard adj. પ્રમાણ (સમાસમાં)
Standard solution પ્રમાણ-દ્રાવણ
Stannic acid કલાઈનો તેજાબ
,, chloride ,, ક્લોરાઇડ
,, oxide ,, ઑકસાઇડ
,, sulphide ,, સલ્ફાઇડ
Stannous oxide કલાઇવાળો ઑકસાઇડ
,, sulphide ,, સલ્ફાઇડ
Starch માંડ
Starchy માંડી
Stearic acid ચીકટનો તેજાબ
Steel પોલાદ, ગજવેલ
,, mild નરમ પોલાદ
Sterilized જંતુશુદ્ધ કરેલું
(To) sterilize જંતુમુક્ત કરવું, જંતુશુદ્ધ કરવું
Strength (of solution) દ્રાવણ – માત્રા
,, (concentration) દ્રાવણમાત્રા
Strontium સ્ટ્રોન્શિયમ
Substance પદાર્થ
Sulphide સલ્ફાઇડ
Sulphite સલ્ફાઇટ
Sulphur ગંધક
,, Flower ગંધકનાં ફૂલ
,, Rhombic આમલસારો ગંધક
,, Roll લાકડિયો ગંધક
Sulphur (milk of) શોધેલો ગંધક
Sulphur chloride ગંધકનો ક્લોરાઇડ
,, di-oxide ,, દ્વિ-ઑકસાઇડ
,, tri-oxide ,, ત્રિ-ઑકસાઇડ
Sulphuretted hydrogen હાઇડ્રોજનનો સલ્ફાઇડ
Sulphuric acid ગંધકનો તેજાબ
Sulphurous acid ગંધકવાળો તેજાબ
Supersaturated અતિતૃપ્ત
Suspended લટકતું, ડૂબકતું

Tantalum ટેન્ટેલમ
Thallium થેલિયમ
Thorium થોરિયમ
Titanium ટાઈટેનિયમ
Tin-stone કલાઈની કાચી ધાતુ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Tin plate ટીનનું પતરું
,, foil કલાઈનો વરખ, પતરું
Tellurium ટેલ્યુરિયમ
Test કસોટી
,, confirmatory ખાસ કસોટી
,, general સામાન્ય ,,
Test tube કસ-નળી
,, glass કસ-પ્યાલો
,, paper કસ-કાગળ
Talc શંખજીરુ
Tank ટાંકી
(To) temper પાણી ચઢાવવું
Thistle funnel લાંબું નાળચું
Tin કલાઈ
(To) titratte ટાઈટરવું
Titration ટાઈટરણ
Tongs ચીપિયો
Trace પાસ, નામનિશાન
Transference રૂપાન્તર
Triacidic ત્રિ-તેજાબી, ત્રિ-એસિડિક
Tripod તિરપાઈ
Trioxide ત્રિ-ઑક્સાઈડ
Trough કૂંડી
Turbid ડહોળું
Turbidity ડહોળાણ
Turmeric paper હળદી-કાગળ
Turnings છોલ
Turpentine ટર્પેન્ટાઈન (નખતેલ)
Tungston ટંગસ્ટન પુ.૦

Uranium યુરેનિયમ
Unburnt વણ-બળેલું
Unstable અસ્થિર
Universal solvent સર્વદ્રાવક
Undissolved અણ-ઓગળેલું
Uniform એકસમાન, એકરૂપ
Unsaturated અતૃપ્ત

Vanadium વેનેડિયમ
Vapour density બાષ્પનું ઘટત્વ
Vermilion હિંગળોક
Volatile ઊડણ
Volumetric કદ-સર

Wash bottle ધારાશીશી
Water of crystallization પાસા-જળ
Wire-gauge તારની જાળી
Woulf's bottle વુલ્ફની શીશી

Yeast ખમીર

Zirconium ઝિર્કોનિયમ
Zinc જસત
Zinc carbonate જસતનો કાર્બોનેટ
,, chloride ,, ક્લોરાઈડ
,, oxide ,, ઑક્સાઈડ
,, (white) ,, સફેદો
,, hydroxide ,, હાઇડ્રોક્સાઈડ
,, sulphate ,, સલ્ફેટ
,, blend જસતની કાચી ધાતુ
Zone (flame) જ્યોતનો વિભાગ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar